Poštarina plaćena u gotovom

BROJ 8. ZAGREB, KOLOVOZ 1926. GODIŠTE LII.

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

ČILIŠNI PROFESOR
NIK.

329

...stanovi u seljačkoj zadruzi, dr. Ernest Spies, odvjetnik u Zagrebu . . 337

Dopustivost ili nedopustivost umjetnoga pometnuća, dr. Metod Dolenc, sveuč. profesor u Ljubljani 344

Sjedinjene države Evrope (Panevropa), dr. Josip Vesel, odvjet. perovodja u Sarajevu 346

Nekoliko riječi o kući u čl. 6. zakona o stanovima, dr. Gjuro Janeković, odvjetnik u Zagrebu 353

Amnestija u teoriji i praksi, dr. Ilija M. Jelić 354

Pravosudje:

a) Gradjansko 363

b) Kazneno 367

Društvene vjesti 373

Literatura 375

22002

DRUGA * GLAVNA * SKUPŠTINA

KONGRESA PRAVNIKA

KRALJEVINE SRBA, HRVATA I SLOVENACA

počinje u Ljubljani

u četvrtak, dne 9. rujna u 10 sati prije podne.

Pobliže u ovome broju.

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 8. GOD. LII.

Uredili: Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor, Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB 1926. KOLOVOZ

Politička etika.

(Socijološka studija).

Napisao dr. Ernest Miler, sveuč. profesor u Zagrebu.

(Literatura je navedena na koncu članka).

»Čovjeka ne čini druževnim ni želja za zajednicom, ni njegova dobra priroda, ni prijaznost, ni ostale dražesti, koje popraćuju lijepu vanjštinu njegovu. Njegove najgore vlastitosti, često baš one, koje su najviše prezira vrijedne su najnužnije, da ga osposobe za zajednički život. Te najgorje vlastitosti doprinose najviše sreći i napretku društava . . . Uzalud nastojite dovesti u sklad veličinu jednoga naroda s poštenjem . . . Potrebna je eksstencija prijevare, raskoši i taštine, ako se hoćemo naužiti slatkih plodova. Opačina je u cvatućoj državi isto tako nužna, kao što je i glad nuždan za jelo. Nije moguće, da će krepost sama učiniti jedan narod slavnim«.

Tako tvrdi Mandeville (1670.—1733.), koji je selfish system izgradio i za koga je tjerajuća sila u civilizaciji samo egoizam (I. Préface XVI., p. 33. i 34.).

Kada bi te tvrdnje bile istinite, ne bi već dugo bilo ni naroda ni država. A šta bi rekao Mandeville, da je doživio one izbore u londonski county-council (koncem XIX. vijeka), gdje su progresisti sretnim slučajem dobili mnogo više mandata, nego ih je prema njihovoj pravoj jakosti išlo, te dobrovoljno jedan dio odstupih konzervativcima i to u ime demokratske misli, koja ne podnosi nasilja, već traži pravedno sudjelovanje i zastupanje svih osvjedočenja. To je onaj pojam fair play-a, koji protivnika snabdijeva jednakim oružjem kao i sebe, koji njegova prava poštiva kao svoja vlastita i koji u cijelom partijskom životu anglosaske rase igra tako zamašnu i nasljedovanja vrijednu ulogu. (Foerster p. 7.). Pravu zajednicu gajiti s onima, koji drukčije misle i koji drukčije hoće — to znači misliti kao pravi državljanin. Valja težiti za ćudorednom zajedniicom s onima, koji drukčije nego mi interpretiraju ono, što je najbolje po državu, veli Foerster (p. 40.), jer ljude voditi — a to čine državnici — znači duše voditi. I ako ih dobro vode, doći će do razvitka narodna prava, a iz na-

rodnih pravase — kaže Pestalozzi — razvijaju narodne kreposti (Foerster p. 83.).

To vodstvo mora mati uvijek pred očima onaj najviši princip, koji se doduše može poricati, ali nikako iz nas iščupati princip etički. Gdje nema moralne sankcije, propada sve. Menger (str. 41.) ima pravo, kada veli, da je jedna od najvažnijih socijalnih svjetskih pojava — laž i da je jedna od najvažnijih podvrsti javnih laži politička laž. Ali ima krivo, kada tvrdi (p. 66.), da je moral ovisan o vladajućim odnosima moći. Obratno je ispravno. Moral ima vladati nad ovima. Zato se ne mogu saglasiti ni sa Spenglerom (p. 15.), koji kaže, da za pravoga državnika postoje samo političke činjenice, a nipošto političke istine.

Ne preostaje drugo nego moralu podložiti sva naša djelovanja.

Neispravna je ona Goethe-ova, da je onaj, koji djeluje, uvijek besavjestan i da nitko nema savjesti nego onaj, koji promatra. Moral ima biti temeljem cijelomu našemu djelovanju, on mora biti i temeljem politici. To nije potertao nitko jasnije od Aristotela. Već je Plato usko povezao etiku s politikom; on svadja političke zadaće na etičke, kako to prikazuje Zeller (p. 140.). A pogotovo Aristotel. Kada je napisao svoju znamenitu Nichomahijsku etiku, zaključio je ovo slavno djelo riječima:

Λέγωμεν οὖν αρξάμενοι

to jest: počnimo dakle! I mislili bi, da je konac zadnje te Aristotelove knjige ujedno i konac cijeloga djela, a kad tamo to je tek početak, bolje rekuć temelj novoga djela, njegove Politike. Jasno je, da prema tomu njegova Nichomahijska etika ima služiti temeljem onoj zgradi, koju je na etici kanio izgraditi, a to je Politika. I tako je taj veliki umnik za sve vijekove svezao etiku s politikom. A da mu je to bila prava nakana, još jasnije izbija iz prve knjige, drugoga poglavlja njegove etike, gdje veli, da je najviša znanost znanost o državi, jer ova uzima u svoju službu sve ostale praktične znanosti i povrh toga još propisuje, što valja činiti a što propustiti, to će njena svrha obuhvatiti sve druge svrhe, pa će tako ta svrha biti najviše ljudsko dobro. A na koncu toga poglavlja ističe, da je etika u neku ruku dio znanosti o državi t. j. o politici. Aristotel dakle na etici osniva politiku i ta veza je trajala sve do onda, dok ju nije raskinuo. Machiavelli. Dužnost je svakoga lojalnoga gradjanina, a pogotovo je dužnost vodećih državnika, da raskinute veze sveže, da i opet politika bude utemeljena na etici.

Socijalna etika i nije drugo nego praktična politika, kaže Spengler (p. 334.). A jednaku misao izriče i Sigwart, kada kaže (p. 760.), da se etika u svojoj neposrednoj primjeni smjesta preobrazuje u umjeću pedagogike i politike. Zato postuliramo etički temelj politike. To vrijedi za sve forme vladavine. To vrijedi osobito i za modernu demokraciju, premda ima pesimista, koji dvoje u sposobnost demosa, da sam sobom vlada. Tako se, veli Foerster (p. 118.), tuži Lecky (Democracy and Lberty), da je jedna

od najzačudnijih činjenica, da ljudsko društvo dolazi sve više i više pod kontrolu najneprosvjetljenijih i najneodgojenijih slojeva, a to je zlo, jer i za političko vodstvo treba dulje tradicije političkoga iskustva i odgoja, baš kao što treba — kaže se — tri generacije, da produciraju gentlemana.

Ne može se dvojiti, izvodi Foerster (p. 120. i sl.), da novije demokratsko gibanje zahvaljuje svoj najdublji poriv kršćanstvu. Demokracija je protest protiv svake vrsti nasilja. Demokratski ćutiti znači preći od »ja«-a k »ti«-u, a uskrsnuće »ti«-a u unutrašnjosti »ja«-a je objavljenje i učinak kršćanstva. Zato lijepo kaže Emerson (p. 107.): » — — i čovjek treba da pregovara s čovjekom kao suverena država sa suverenom državom.«

Posve je nepsihološka nauka Nietsche-ova, da je demokratsko gibanje ustanak plebejca protiv otmjenosti; plebejac se nalazi u duši svakoga onoga čovjeka, gdje manjka istinsko poštivanje pred pravom bližnjega. Ne smije se zaboraviti, da je kršćanska nauka o jednakosti sviju pred Bogom morala prije ili kasnije utjecati na stvaranje političkih životnih oblika. Demokratsko ćućenje je zapravo socijalno ćućenje: pravo ljudsko društvo počima u času, kada smatram drugoga ravnopravnim t. j. kada priznam »ne-ja« kao pravi realitet (Foerster p. 121. i sl.).

Odlučno je pitanje u demokkraciji, kaže Foerster (p. 133.), ovo: kako se dade u sklad dovesti učestvovanje masa sa pravom vodje? Na to valja odvratiti, da sam demokratski razvitak ima tendencije proizvesti aristokraciju. Alternativa i nije ova: aristokracija ili demokracija, nego ova: aristokracija po sili ili aristokracija na temelju povjerenja.

A tu je — čini mi se — pogriješio i veliki čehoslovački državnik Beneš (p. 30.), kada je ispremiješao aristokraciju s oligarhijom. On tvrdi, da organizacija demokracije ima organički oligarhičke tendencije. Po mojem mišljenju organizacija prave demokracije, kako ju mi shvaćamo, ima organički tendencije, da vode oni pravi državnici, oni najbolji, to znači: prava demokracija ima organički tendencije pravoj aristokraciji, te nam je u dokaz toga najsvjetliji primjer baš republika čehoslovačka, gdje su prave vodje Masaryk i Beneš, ali nipošto kao reprezentanti olgarhičkih tendencija, već kao dostojni reprezentanti prave t. j. duševne aristokracije.

I Michels (p. 111—113.) ističe, da demokracija nije imuna protv oligarhije; demokracija potrebuje vodstvo; demokratsko vodstvo je elita, jer većina je uvijek slučaj, većina je vladavina slabih, pa je zato politički postulat, da vladati ima volja, najjači vitalitet pojedinca ili svijesnih manjina. Antidemokratska, na svijesnom minoritetnom načelu osnovana elita podvrgnuta je ipak načelu mase, jer je o njoj ovisna. Na to mi valja primijetiti, da se razumije, da će antagonizam izmedju demosa i vodstva postojati dotle, dok ne bude nadjena moralna baza i za vodje i za vodjene. To je vrlo

lijepo izrazio Carlyle (p. 281.) ovako: »Nema moralnijega djelovanja medju ljudima od vladavine i poslušnosti«.

Velika masa, kaže Foerster (p. 134. i sl.), posjeduje uslijed svoje slabosti upravo bijološki nagon za podčinjenost pod vodeće osobnosti. I baš demokratski napredne države će sve više i više nastojati, da tim vodjama ne budu parvenu-i momentano pobjedivše partije, već će se državno vodstvo opet socijalno, politički i moralno konsolidirati, kao zvanje za one, koji su na to pozvani, kao služba, koja pretpostavlja posebni odgoj školovanje i izobrazbu. A u tom smislu će razvitkom demokratskih ustanova biti ojačan aristokratski elemenat u društvu. Revolucija znači uvijek, da nije bilo prave aristokracije t. j. pravoga vodstva. Izgleda samo, da demokratski razvitak istiskuje vladare — u istinu otvara on zvanju vodje sasvim nove zadaće. U ideji kralja leži neiscrpivo kulturno blago. Za monarkiju vrijedi ono isto, što je Roosevelt (p. 30.) rekao za republiku, da ne može opstojati, ako poštenje i ćudorednost ne vlada u javnom i privatnom životu.

Ovdje bi htio upozoriti, što se zapravo krije u najdubljoj biti demokracije, kako je to lijepo prikazao Hellpach. On ističe, kako Alfred Weber u svojoj knjizi »Krise des modernen Staatsgedankens« dolazi do jedinoga izlaza »nejednake demokracije« (unegalitäre Demokratie), dakle do faktične oligarhije, u kojoj napredovanje i probir počivaju na demokratskim načelima, dok faktično vladanje prikazuje neku vrst autokratske funkcije tih probranih i uznapredovavših. Ako se pravo uzme, postale su sve državne forme, ako su se htjele održati, na neki način theokracije — i to one autokratske katkada čisto izvanjski i teatralno, a demokracija bi to imala biti iznutra i u najplemenitijem smislu onoga pojma. Demokracija se neće održati, ako ne postane životnom formom ljudske zajednice umjesto puke državne tehnike; a životnom formom ljudske zajednice ne može postati, ako ne bude poštivana i branjena kao prirodno objavljenje nadprirodnoga, kao vremenita pojava vječnoga. Značajno je, da je jedini čovjek, koji je svjetski rat upotrijebio, da posve osobno stvori svojemu narodu novu državu prema ideji demokracije, da je Masaryk uputio na nerazrješivu vezu čehoslovačke republike sa religioznim gibanjima, reformacijom i protureformacijom. Moramo se duboko zamisliti, kad jedan Masaryk piše: »Čisto kršćanstvo, dakle nauka Isusova i njegov nalog ljubavi su zapis naše povijesti«. Svatko nepristran mu mora posvjedočiti, da je pronikao apokaliptičnu snagu jednoga državnoga reda u njenoj cijeloj dubljini i opsegu, kada svoju »Svjetsku revoluciju« završuje riečima: »Demokracija je politička forma čovječanstva«.

Cio oslobodjeni život, veli Foerster (p. 166. i sl.), koji je posljedica demokracije, ne vrijedi ništa, ako se ne izlije u novu višu vrst poslušnosti; a to će se dogoditi jedino onda, kada široki vodeći krugovi u svakom narodu dodju do uvjerenja o realno-političkoj važnosti ćudorednih moći. Razrešenje politike od moralnoga zakona se mora smatrati temeljnom pogrješkom i političkoga mišljenja, što je Gladstone dobro izrekao ovako: »što je moralno krivo, ne može ni politički biti pravo«. Pa zar se i u svjetskom ratu nije tražio moralni krivac? Ne valja smetnuti s uma, da je rješenje velikoga niza vrlo zamršenih socijalnih problema bez jakih etičkih faktora naprosto nemoguće. U kršćanskom nazrijevanju u svijet je moralni zakon nadvladao Caezara. Ambrozij, koji je caru radi političkih nedjela zabranio ulaz u crkvu, simbolizira time univerzelnu vladavinu kršćanske savjesti. Ispravno kaže Freud (p. 44.), da su religija, moral i socijalno ćućenje — ove glavne sadržine onoga, što je više u čovjeku — izvorno bili jedno.

Tek Machiavelli (il principe) je prvi tražio emancipaciju politike od ćudorednoga zakona. Njegova politička teorija je, veli Foerster (p. 177.), moguća jedino uslijed nepotpune indukcije, njegova socijologija je usprkos blistajućih teza tek socijologija jednoga condottiera, koja nema pojma o duševnim temeljima života. Država se mora najprije fundamentirati u dubine duše. Jedinstvo države će nastati tek onda, kada se rodi jedinstvo duše. Ispravno veli Spengler (p. 197.): »Za mene je »narod« jedinstvo duše ... nije odlučno ni jedinstvo jezika ni ono tjelesnoga podrijetla. Narodi nisu ni jezične ni političke ni zoološke, nego duševne jedinice«. Nasilje konačno mora uvijek djelovati politički razorno. Napoleon je rekao, da se najviše čudi nesposobnosti nasilja, da išto utemelji. Država nastaje uvijek samo ondje, gdje »ja« uči svetim smatrati »ne-ja« i njegova prava. Machiavelizam je jedna socijalna tehnika, veli Foerster (p. 179.), bez ikakove socijalne psihologije. Možda je bio potreban za one male grado-države talijanske, kojima su bili na čelu tirani ili oligarhije, za demokraciju je zatoran. Ćudoredna eneržija, kojom država nadvladava sve centrifugalne sile, proizlazi samo iz ćudoredne eneržije, kojom savjest triumfira nad egocentričkim strastima.

U duhu Machiavelizma se je razvijala Njemačka, čiji Fridrik Veliki je doduše »Anti-Machiavella« pisao, ali machiavelistički radio. I francuzki kraljevi su se Machiavellia držali; za Katarinu Medici je »il principe« bio gotova biblija; poznata je njezina riječ povodom ubijanja u Bartholomejskoj noći: »u toj stvari je čovječanstvo okrutno, a okrutnost je čovječanska« (Foerster p. 179.). I Engleska je radila po receptu Machiavellia. Njega se je držao Bismarck, pa je i jedan od njegovih najgorljivijih pristaša, znameniti nacijonalni ekonom Schmoller pisao u nekrologu za Bismarckom (Soziale Praxis 1898.): »Velik državnik se isto tako ne da zamisliti bez izvjesne hladnoće i tvrdoće kao i bez umjeća, da ljude pod okolnostima vodi u zabludu, te da bezobzirno upotrebljuje dobra i zla sredstva za postignuće najviših svrha. (Foerster p. 182.).Nu neka se ne smetne s uma, da se narod doduše divi Cromwellima u povijesti, ali ih u životu dugo ne podnosi. Fichte uzima u zaštitu Machiavellia i kaže: »Machiavelli je imao crtati vladara, a ne redovnika«.

Machiavelističku nauku valja razbiti. Svjetski rat — izvodi Foerster (p. 193. i sl.) — je bankerut dosadašnjih medjunarodnopolitičkih metoda. Nacijonalni egoizam se nalazi u neodrživom protuslovlju sa mnogostranom medjusobnom ovisnosti današnjih državnih organizama. Taj nacijonalni egoizam ili tjesnogrudni patriotizam je, kako veli Spencer (p. 2.), nacijonalno ono, što je egoizam individualno. Pravo biće i temelj države je upravo protimba moći, ono je naime pravo, red, ćudoredna zajednica izmedju oprečnih interesa. Moć se može priznati jedino kao sredstvo u službi državnih pravnih svrha, nipošto pako kao najviša svrha države. Zato je prva životna zadaća države jačati unutarnje jedinstvo njenih članova te unapredjivati premoć savjesti i pravnoga čuvstva nad bezobzirnom sebičnosti. Svi ti političari, kojma je moć zadnja svrha, zaboravljuju na to, da ćudoredna anarkija u političkom mišljenju razorno djeluje i na trgovačku i na seksualnu i na kućnu etiku i da uzrokuje veliku baissu kategoričkoga imperativa. Izvanjska politika je podjedno kućna politika, politika zvanja, obiteljska politika, socijalna politika. Moderni život sa svojim visoko razvitim ukrštavanjem svih sila traži izvanrednu sumu ćudoredne kulture, pravnoga čuvstva, vjere u ugovore, poštenja i požrtvovnosti, zato se može samo onaj državnik smatrati pravim realnim političarom, koji tim realnim zadaćama privede nuždne ćudoredne sile. I jakost stare rimske države je počivala na moralnim silama. Onaj rimski vojskovodja Regulus je održao Punjanima riječ i vratio se u zarobljeništvo — pa makar to bila i basna, ipak svjedoči za starorimski duh t. j. za bezuvjetnu premoć karaktera nad koristi. Englezka krilatica »right or wrong, it's my country« djeluje razorno; njom bi se mogli ispričati i madžarski krivovoritelji tudjih valuta. Socijolog Chaterton Hill ima pravo sa svojom tvrdnjom, da je kršćanstvo najjača politička tvaralačka moć, jer pripravlja pojedinca za požrtvovno podredjenje pod više dobro.

To nije nitko bolje i uvjerljivije razložio od englezkog socijologa Kidda (p. 55. i sl., 73. i sl. 93. i sl.). Kidd istražuje zadaću, koju ima ispuniti religija u razvitku čovječanstva te umuje ovako: Sa čovjekom su se pojavile dvije nove sile, njegov razum i sposobnost pod njegovim utjecajem u zajednici sa svojim drugovima kao društveno biće raditi. Pošto čovjek može samo u društvu svoj najviši razvitak postići i u punoj mjeri svoje sile upotrebljavati to odatle slijedi, da je u evoluciji, koju on u povijesti proživljuje, njegov razvitak kao individua nužno od manje važnosti, nego njegov razvitak kao socijalnoga bića. Drugim riječima: premda njegovi interesi kao individua imadu za njega svoju odgovarajuću visoku važnost, to se oni ipak moraju u buduće bezuvjetno — bio on toga sebi svjestan ili ne — podvrći višim socijalnim interesima. Njegovi individualni interesi su podvrgnuti onima socijalnoga organizma, koji ima neizmjerno većih interesa i neograničeno dulji život nego individuum. Ali kako se dade posjed razuma spojiti s odlukom podvrći se tako teškim uvjetima eksistencije, koji iziskuju potpuno i neprestano podredjenje individualne dobrobiti pod napredujući razvitak,

od kojega pojedinac ne može imati nikakove osobne koristi? Tu moramo neminovno doći do zaključka, da za gros čvječanstva, za tako zvane niže klase današnjih kulturnih naroda, životnim i radnim odnosima manjka razumno opravdanje i sankcija sa strane razuma. Danas, gdje iz sustava političke jednakosti stvaramo temelj najgrublje socijalne i materijalne nejednakosti, niže klase čovječanstva ne mogu iz svoga razuma izvoditi temelj i pravo za održanje današnjih životnih uvjeta. Naša civilizacija ne utjelovljuje dostojan ideal. Životnim uvjetima i životnim odnosima širokih masa u našem modernom naprednom društvu manjka razumno opravdanje i sankcija pred forumom razuma. Činjenica od centralne važnosti, koju susrećemo u našoj današnjoj kulurnoj zajednici, jest ta, da si interesi socijalnoga organizma i oni njegovih pojedinaca stoje nasuprot kao najgori neprijatelji. Ovdje nema apsolutno nikakova izmirenja. Oba su interesa po svojoj prirodi i po svojem biću nespojiva. Od prvoga pregnuća grčkoga duha u Talesu pa do spekulacije jednoga Sokrata, Platona i Zenona; u sustavima Seneke i Marc Aurela pa sve do Spinoze, Kanta, Fichtea, Hegela i Comta, u utilitarizmu Hobbesa, Locka, Huma, Benthama, obojice Milla i Herberta Spencera vlada općenito i trajno jedan praktični cilj, koji spaja ove iz temelja različite težnje i metode filozofije, da pronadju u prirodi stvari razumni razlog i razumom sankciju za ponašanje individua. I nisu ga našli, jer kušaju nešto, što temeljni uvjeti eksistencije onemogućuju. Svi su ti sustavi morali i moraju učiniti bankerut. Temeljna činjenica je ova: pošto se interesi socijalnoga organizma i oni individua medju sobno isključuju i ostaju medjusobni neprijatelji, a prvi moraju uvijek prevladavati, to se u razumu pojedinca ne da pronaći razlog i sankcija za njegovo vladanje u društvu, u kojem dominiraju uvjeti napretka. Pojedinac proživljuje socijalni razvitak, pri čemu njegovi osobni interesi ne samo da moraju služiti interesima općenitoga napretka rase, nego pri čemu su sve više i više podredjeni dobrobiti jednoga socijalnoga organizma, koji ima totalno različite interese i neograničeno dulji bitak nego pojedinac.

Vidimo u istinu, da individuj — ako napredak ima nesmetano dalje ići — mora biti prisiljen, da se podvrgne najmučnijim životnim uvjetima, kojima izmaći ga njegov razum ovlašćuje — a sve to, da unapredjuje razvitak, na kojem čovjek kao individuj nema ni najmanji interes niti ga ikada može imati. Mi gledamo osebujni igrokaz, kako se čovjek, tjeran duboko uvriježenim socijalnim instinktom, neprestano trudi, da u interesu svoga socijalnog napretka spriječi i obuzda tendenciju svojega vlasitoga razuma, koja ide onamo, da ukloni i poruši uvjete, koji taj napredak radjaju. Taj konflikt je čvor čitave drame svjetske povijesti i evolucije čovječanstva. Taj se konflikt dade ukloniti jedino religijom. Utjecaj religijoznih oblika vjerovanja na razvitak čovječanstva bio je taj, da služe za cjelokupno ponašanje pojedinaca kao normiranje i sankcija, koja prelazi razum, jer za to u svrhu uspješnoga daljnjega razvitka tako nužno vladanje ne može razum po

prirodi stvari dati normiranje. Bitni elemenat u svim religijoznim oblicima vjerovanja mora biti nad razumom stojeće opravdanje socijalnoga vladanja. Nijedan oblik vjerovanja nije u stanju, da funkcijonira u razvitku društva koji nije u stanju dati nad razumom stojeće normira nje socijalnoga vladanja za individuj. U društvenom organizmu se ukazuje opreka protivnih sila: rastvarajući negativni princip, koji se reprezentira u razumnom samoodredjenju individualnih pojedinačkih bića, i obnavljajući, pozitivni princip, sadržan u jednom religijoznom vjerovanju, koje normira i sankcijonira socijalno vladanje; potonji princip stoji prirodno uvijek nad razumom i njegova funkcja leži u tom, da u borbi razvitka udjelotvori i normira neprestano podredjenje individualnih pojedinačkih bića pod šire interese dulje živućega socijalnoga organizma, kojemu mi spadamo.

To znači što veće obuzdavanje egoizma. U istinu postoji država samo u onoj mjeri, u kojoj je u njezinim državljanima obuzdana sebičnost. Cijela kohezijona sila države, kaže Foerster (str. 205. i 206.), ovisi konačno o »organizaciji duše«, to znači o podredjenju materijalnih impulza pod duhovne funkcije; puki kolektivni egoizam jedne države, koji ide jedino za političkom moći, ne potkapa samo ćudorednu kulturu, koja tvori temelj svakoga državnoga reda, nego je i potpuno kratkovidan sa stanovišta egoizma, jer i ne sluti, da je medjusobna ovisnost nacijonalnih gospodarstva danas tako velikom i zamršenom postala, te nijedna država ne može više rasti na račun druge, dapače da uspijevanje jedne izravno koristi i drugoj, jer je svaka od njih i mušterija i dobavljač druge. Najveći životni interes pojedinih državnih organizama zahtijeva njihov ulaz u ljudsku kulturnu zajednicu. A ta ima biti čvrsto utemeljena na moralu. Pred menom leži novo važno djelo, u kojem pisac Pella raspravlja o kolektivnom kriminalitetu država, te izvodi (p. 51., 75., 87., 128.), da antagonizam medju narodima raste i radi pomanjkanja medjunarodnoga moralnoga solidariteta; on je uvjeren, da će sve države dopustiti izvjesna zajednička načela medjunarodnoga morala, koja će sačinjavati temelj budućih političkih odnosa izmedju naroda; kriminalna politika će, vodeći računa o problemu kolektivnoga kriminaliteta država sa stanovišta prevencije, morati u prvom redu svoje napore upraviti protiv heterogenosti morala, koja je bila jednim uzrokom medjusobne averzije medju narodima, a i represija će ispuniti jednu moralnu funkciju, jer će i internacijonalne zločince, reprezentirane po državama i po onima, koji rade u njihovo ime, stići zaslužena kazna.

Neminovno je, kako iz svega proizlazi, da moral mora služiti temeljem politici. Što prosvjetljeniji narod, to će biti i moralniji. Pa zato bezuslovno prihvaćam lijepu riječ velikoga engleskoga jurista Benthama (p. 31.): »Plus une nation est eclairée, plus a de force l' influence de la sanction morale.« Neka ne zaborave državnici, koji stavljaju politiku nad moral, a u sljedstvu toga partijske interese nad one svih državljana, da se sva vladina odredjenja

ocjenjuju jedino u onoj proporciji, u koliko tendiraju unapredati blagostanje onih, koji po njima žive; tako to veli slavni Adam Smith (p. 312.): »All constitutions of government however are valued only in proportion as they tend to promote the happiness of those who live under them.«

Tako raditi je i najsvetija zadaća demokracije. Moderna demokracija znači u istinu ono, što je u srpnju ove godine rekao vodstvu sokolstva u Pragu veliki Masaryk: organizaciju, disciplinu, spremu. A tko pozna toga velikoga čovjeka znade, da sve to temelji na bazi etičkoj.

Literatura:

1. Beneš E. Dr.: Hic Rhodus, hic salta! u knjizi: Demokratie und Parlamentarismus. Ihre Schwierigkeiten und deren Lösung. Prag 1926. — 2. Bentham I.: Oeuvres Tome IV. Déontologie ou science de la morale. Bruxelles 1834. — 3. Carlyle Thomas: Über Helden, Heldenverehrung und das Heldenthümliche in der Geschichte. II. Aufl. Berlin 1893. — 4. Emerson Ralph Waldo: Nature and Thought. Leipzig 1915 — 5. Foerster Fr. W.: Politische Ethik und politische Pädagogik. München 1918. — Freud Sigm.: Das Ich und das Es. Wien 1923. — 7. Hellpach Willy Dr.: Demokratie als Offenbarung u „Neue Freie Presse" od 4. travnja 1926. — 8. Kidd Benjamin: Soziale Evolution. Jena 1895. — 9. Mandeville Bernard de: La fable des abeilles ou les fripons devenus honnestes gens. Tome I. Londres 1750. — 10. — Menger Anton: Neue Sittenlehre. Jena 1905. — 11. Michels I.: Gedanken über Demokratie und Elite u knjizi kao pod 1. — 12. Pella Vespasien V.: La criminalité collective des états et le droit pénal de l' avenir. Bucarest 1926. — 13. Roosevelt Th.: Die Moral der Individuen und der Nationen. Wien 1909. — 14. Sigwart Christoph Dr.: Logik II. Band, Tübingen 1904. — 15. Smith Adam: The theory of moral sentiments. 1793. Vol. I. — 16. Spencer Herbert: Einleitung in das Studium der Sociologie. II. Band. Leipzig 1896. — 17. Spengler Oswald: Der Untergang des Abendlandes. II. Band. München 1922. — 18. Zeller Eduard Dr.: Grundriss der Geschichte der griechischen Philosophie. Leipzig 1901.

Ženski članovi u seljačkoj zadruzi.

Napisao dr. Ernest Spies, odvjetnik, Zagreb.

U knjizi »Vrhovne upravne i sudske rješidbe k zakonu od 9. svibnja 1889. o zadrugama« što ju je nedavno izdao gosp. dr. Dragutin Tončić, banski savjetnik u m. — a koja će, budi mimogred rečeno, vrlo dobro poslužiti svakome, koji se interesira za našu seljačku zadrugu — nalazimo na strani 110 slijedeće vladino rješenje od 17. kolovoza 1912. br. 15.682.:

»Pravo isplate dijela ženskim članovima u gotovom novcu, pripada cijeloj zadruzi, zastupanoj po preostalim diobnim granama po razmjerju njihova ovlaštenja, a ne onoj lozi, kojoj dotični ženski član pripada.«

Na strani 192. nalazimo ovo rješenje: »I kod diobe plemićke zadruge vrijedi ustanova § 34. zadružnoga zakona, po kojoj pristoji

zadruzi pravo, da dio pripadajući ženskomu članu namiri u gotovom novcu.«

Citirana ustanova §-a 34. zadružnog zakona odredjuje doslovno ovo: »Zadruzi ostaje na volju dio pripadajući ženskomu članu namiriti ili u naravi ili u gotovom novcu po procjeni, ustanovljenoj u smislu §-a 7. ovoga zakona«.

Porodilo se je u zadnje vrijeme pitanje, da li zadruzi u svakom slučaju pripada ovo pravo, pa ako »zadruga zastupana po preostalim diobnim granama« zaključi isplatu u gotovom novcu, da li se sa takovom isplatom mora zadovoljiti dotični ženski član? Dva su protivna stanovišta: jedni tvrde, da stoji samo do volje zadruge, zastupane po preostalim diobnim granama, hoće li ženskoga člana isplatiti u gotovom novcu, pa ako se te »preostale diobne grane« na to odluče, onda dotični ženski član mora primiti isplatu u gotovom novcu, dok opet pristaše suprotnoga mišljenja tvrde, da nijedan ženski zadružni član ne može biti prisiljen da p r o t i v s v o j e v o l j e primi isplatu u gotovom novcu umjesto pripadajućega mu dijela od pokretnoga i nepokretnoga imetka zadruge. — Držim, da je ispravno samo potonje mišljenje, a kušat ću, da to dokažem analizom pojedinih slučajeva, do kojih u praksi dolazi.

U nekadanjem gradjanskom području dijeli se sva nepokretna imovina medju članove zadruge po lozama, kojih su predstavnici bili u životu dne 1. siječnja 1837. Tu je dakle jedinica, sa kojom se računati mora, »loza«. Ako se takova loza sastoji samo iz ženskih članova, onda bi po mišljenju pristaša prvoga nazora, sve ostale loze ovlaštene bile, da isplate tu lozu, u kojoj imade samo ženskih članova, u gotovom novcu, a ove bi se sa isplatom u gotovom novcu morale zadovoljiti i protiv svoje volje. To stanovište zauzelo je i gore citirano rješenje od 17. kolovoza 1912. br. 15682. — Jednako bi se prema tome imalo postupati i kod diobe uzadružnoga posjeda u nekadanjem krajškom području. Tu se, kako je poznato, dijeli svakolika nepokretna imovina po broju muških i ženskih članova, koji su ovlašteni u zadruzi onoga dana, kada se zatraži dioba. One članove zadruge, koji ne pripadaju njednoj u ž o j obiteljskoj svezi, valja da primi jedna od dijelećih se stranaka. Glede ženskih članova postupat će se po ovoj ustanovi samo onda, ako ne nastane slučaj § 34. zadružnoga zakona.

U bivšem pak gradjanskom području, udovica bez djece, koja je priudajom došla u zadrugu, valja da se pridruži jednoj od diobnih stranaka, a u slučaju diobe zadruge ide ju jedna četvrtina dijela pokojnoga joj muža. Nu ovako će se postupati samo onda, ako ne bude isplate po smislu §-a 34. zadružnoga zakona.

Želimo li doći do ispravnoga zaključka, do ispravnoga razumijevanja i primjenjivanja §-a 34. zadružnoga zakona, treba da dobro uočimo, koja je ratio legis zadružnoga zakona. Zakonodavac je hotio osigurati zadruzi mogućnost egzistencije, razvitka i napretka u gospodarstvu i imovini. Tu je svrhu hotio zakonodavac postignuti odredbama i propisima, sadržanim u §-u 5. (zabrana raspolaganja sa

idealnim dijelovima), u §-u 6. (obveze iz pogodaba i štete), zatim ustanovama sadržanim u cijelom poglavlju II. (uprava i zapt zadružni: kućegospodar, uprava zadružnom imovinom, otudjivanje, zaduživanje i ovrha, zadružni kućni računi, posebna privreda zadrugara, kućni zapt i zadružne razmirice).

U mirnom i ničim pomućenom gospodarstvu i napretku cijele zadruge, zagarantovana je sigurna egzistencija i napredak i pojedinih njenih članova. Svaki pojedini njen član treba da imade siguran krov nad glavom, svoj svagdanji krušac, svoju sigurnu luku mira i sreće — svoj seljački dom. Kada je to sve tako, dok život u zadruzi teče mirnim tokom, onda je nemoguće, da zakonodavac napušta sva ta ispravna načela u času, kada dolazi do zadružne diobe, kojom su redovito skopčane i prejake perturbacije, koje tresu zadrugom i njenim temeljima tako, da se iz toga često puta izrodi boj sviju proti svima. Kada je zakonodavac svu svoju brigu posvetio tome, da osigura zadruzi, a po tom i svakomu njezinu članu, egzistenciju i napredak u vrijeme, dok je zadruga živila normalnim životom u slozi i miru, onda je nemoguće, da joj tu brigu i skrb uskraćuje u vrijeme najžešće krize, koja j jednako teška za svakoga pojedinoga njenoga člana, — u času zadružne diobe. I on to zaista i ne čini, jer zakon odredjuje, da svakoj diobnoj stranci (lozi, grani), mora biti osigurana tzv. najmanja izmjera zadružnoga zemljišta (§ 3.).

Ta najmanja izmjera, ispod koje se zadružno zemljište ne smije cijepati, onaj je minimum, koji je potrebit za egzistenciju. Dakle: upravo onako, kako je bila osigurana egzistencija svakomu pojedinomu zadružnomu članu u vrijeme, dok je zadruga bila još intaktna i dok je živila normalnim životom, upravo tako treba da bude egzistencija osigurana i poslije diobe bez razlike svakomu pojedinomu članu bivše stare (matične) zadruge. Držim, da tome nitko protuslovit ne će, pa smo onda na pravome putu, ako ustvrdimo, da nije ispravno mišljenje, po kojem zadruga može isplatiti u svakom slučaju stanovite svoje ženske članove u gotovom novcu, a ovi da su dužni isplatu primiti i protiv svoje volje.

Ne smijemo naime nikada zaboraviti na to, da su i ti ženski članovi zadruge, seljakinje. Takov ženski član srasao se je, kao i svaki drugi muški član, sa svojom rodjenom grudom. Ona znade orati i kopati, zna žeti riječju: znade sve, što seljakinja treba da znade; nu sve je o tako usko skopčano sa rodjenom grudom, da sve to njeno znanje, ako se ju otrgne od te njene rodjene grude, nema ni iz daleka onu važnost, koju ima, dok su još skupa. Oduzme li joj se zemlja, oduzeta joj je ona podloga, koja joj omogućuje, da posvema iskoristi svoju radnu snagu i svoje znanje. Drugim riječima i jasnije: bez zemlje njena je radna i proizvodna snaga sapeta, umanjena, ona nema gdje da ju uloži, nema na čemu da ju iskoristi onako, kako je to od malih nogu naučila.

Ona dobiva novac u ruke, pa kako naša seljakinja obično nije naučila, da s novcem radi, njega ubrzo i nestane. I tako se može dogoditi, da cijela jedna »loza« ili »diobna grana«, u kojoj se nalaze samo ženski članovi, bez vlastite krivnje dodje u veoma prekaran

položaj — što više, i na prosjački štap. — Naime, procjena ima se obaviti prema propisima §-a 7. zakona. Uzmimo, da je minimum šest rali, od čega ima jedna parcela »pod kućom oranica« sa četiri rali 1056 četvornih hvati sa čistim prihodom od 39 for. 5 novč., od čega opet iznosi čista zemljarina 6 for. 68 novč.; druga parcela, livada sa jednim ralom 627 čet. hvati ima čisti katastralni prihod 6 for. 80 novč., od čega iznosi zemljarina 1 for. 16 novč. Množidbeni ključ prometne vrijednosti je za prvu 80, a za drugu 90. Prema tome iznosi prometna vrijednost oranice 6 for. 68 novč. puta 80 ili 534 for. 40 novč., a livade 1 for. 16 novč. puta 90 ili 104 for. 40 novč.; ukupno dakle 638 for. 80 novč. ili 319 dinara 40 para. Ako sada takovu jednu diobnu granu sačinjavaju npr. dvije sestre — a meni je takov slučaj poznat iz prakse — to na svaku otpada ravno 159 dinara 70 para.

Znam, da će se kazati sa protivne strane, da ovaj množidbeni ključ ne odgovara obzirom na nove poratne prilike, na devalviranu valutu itd. Nu, recimo, da je i danas naše zakonito plaćevno sredstvo punovrijedna forinta, pa da su i danas jošte predratne normalne prilike, tada bi svaku od tih sestara dopalo 319 for. 40 novč., koji, ukamaćeni sa 6% odbacuju godišnji dohodak od 19 for. 16 novč. Držim, da ove brojke govore tako jasno i uvjerljivo, da je suvišno trošiti i jednu jošte riječ! Pristaše bezuvjetnoga prava preostalih grana zadruge »da isplate ženskom članu pripadajući dio u gotovom novcu«, brane ovo svoje stanovište time, što tvrde da je zakonodavac htio da »zadruzi« osigura »homestead«, netaknut i siguran dom, pa da zato pogoduje muške njene članove.

Ma da moram priznati, da se »osiguranje doma« putem §-a 34. zadružnoga zakona polučiti dade, to ipak ne mogu priznati, da je baš to bila intencija zakonodavca, kada je stvarao § 34. zadružnoga zakona. Svrha je tome paragrafu posve druga, kako ću to niže dokazati. — Za rečenom svrhom ide izravno samo § 35. zadružnog zakona, normirajući najmanju izmjeru zadružnoga zemljišta, ispod koje se ono ne smije cijepati u naravi, pa §§ 11—18 zadružnoga zakona (otudjivanje, zaduživanje, ovrha). — Uočimo li sada još i propis §-a 38. zakona, prema kojemu za diobu zadružne imovine treba da je za svaku diobiu stranku tu i »zakonom propisana najmanja izmjera selišta«, onda je jasno, da je zakonodavac imao namjeru, da i u slučaju diobe osigura egzistenciju i napredak svake pojedine diobne grane (loze), a po tom svakoga njenoga člana, bilo muškoga, bilo ženskoga, jer dozvoljuje diobu zadružnoga selišta samo do onoga §-om 35. zadružnoga zakona normiranoga minimuma. — Istaknuto načelo konzekventno je dakle provedeno za svaki pojedini slučaj. Dakle: i u slučaju zadružne diobe svakoj diobnoj grani ima biti osigurana najmanja izmjera selišta u n a r a v i propisana zakonom (§ 40. toč. c).

Držimo, da je posve logično, da sada ustvrdimo: kada zakon u jednu ruku odredjuje, da svaka diobna stranka u slučaju zadružne diobe imade dobiti barem najmanju zakonom propisanu izmjeru zemljišta, a to propisuje samo radi toga, da se svakoj takovoj diobnoj grani osiguraju potrebiti uvjeti za njenu egzistenciju, onda je jasno, da zakonodavac citiranim §-om 34. zadružnoga zakona nije imao nakanu, da ostvarenje toga načela u konkretnom slučaju učini ovisnim o volji samo »preostalih grana« zadruge, koje su u protimbi sa onom diobnom granom, koju one hoće da isplate gotovim novcem.

Kako se ima dakle razumijevati § 34. z. z.? Zakon kaže, da z a d r u z i stoji na volju dio pripadajući žen. članu namiriti ili u naravi ili u gotovom novcu. Obzirom nas ve to, što je do sada rečeno, držim, da ne ću pogriješiti, ako ustvrdim ovo: § 34. zakona odredjuje da zadruzi stoji na volju, da isplati itd. Tu prije svega ističem, da zakon rabi riječ »zadruga«, a ne služi se izrazom »preostale diobne grane«. On dakle ne stavlja u opreku »člana, koji treba da primi isplatu«, sa »preostalim granama zadruge«, već govori samo o zadruzi, dakle o cjelokupnoj zadruzi. U tu zadrugu pako spadaju i oni njeni članovi, koji bi trebali po želji »preostalih«, da prime isplatu u gotovom novcu. Držim dakle, da ne ću pogriješiti, ako ustvrdim, da kod toga posla treba da bude izražena suglasna volja s v i h zadrugara, jer se samo u takovu slučaju može govoriti o volji cijele zadruge. Treba dakle da je izražena volja cijele zadruge, a ne samo jednoga dijela, a ta volja cijele zadruge izražena je valjano i obvezatno samo onda, ako je volja i jedne i druge strane suglasna. Drugim riječima: izraz »stoji do volje zadruge, da isplati itd.« može i smije se samo tako razumijevati: ako je volja svih zadrugara, dakle i onih, koji hoće da isplate, kao i onih, koji će primiti isplatu, to vlast ovakovu isplatu zabraniti ne može, jer je volja zadruge, da se to tako čini. To sve naravno pod stanovitim, zakonom predvidjenim, ograničenjma, kao npr. da ovakova isplata ne bi bila na očitu štetu malodobnih zadrugara, koji bi imali primiti gotov novac, u koliko sud i tutorstvo na isplatu pristaju, ili u koliko u diobu povučene zadružne nekretnine ne bi bile zajmom u svrhu isplate i suviše opterećene (§12. z. z.).

U svakom takovu konkretnom slučaju postoje dakle dvije stranke: jedna, koja bi imala isplatiti, a druga, koja bi imala primiti gotov novac umjesto dijela u naravi. Citirani § 34. ne spominje onu stranku, koja bi imala primiti isplatu u gotovom novcu; ne kaže, da je stranka d u ž n a primiti isplatu u gotovom novcu ma i protiv svoje volje, ako to ostali članovi (diobne strane, grane, loze) zaključe. Zakon govori dakle samo o pravu (o volji zadruge), a ne govori nigdje i o dužnosti druge strane, da primi isplatu u gotovom novcu.

Držim stoga, da se § 34. zadružnoga zakona ima samo tako razumijevati: ako se jedna i druga strana sporazume, tada se može dio pripadajući toj strani (ženskomu članu) isplatiti i u gotovom novcu, a oblast to, izuzevši stanovite gore spomenute slučajeve, ne može zabraniti. Bez takova sporazuma nema isplate, pa ako su dotični ženski zadrugari još malodobni, treba da na isplatu pristane i tutorstvo i sud. Ovaj potonji sigurno će se protiviti isplati u gotovom novcu malodobnim zadrugarima ženskoga spola, jer je takova isplata na očitu štetu istih, pošto egzistencija tih malodobnika nije ničim osigurana. Ma da § 46. zadružnoga zakona odredjuje, da kotarska oblast, rješavajući diobni predmet nije vezana na mnijenje

štitničke ili skrbničke vlasti (suda), to ja dvojim, da će se naći koja prvomolbena vlast, koja bi u takovu slučaju provela diobu isplatom malodobnih ili pod skrbništvom stojećih ženskih članova u gotovom novcu. Pa ako bi se ipak našla takova jedna prvostepena vlast, viša upravna vlast morala bi povodom utoka zauzeti stanovište suda, koji se protivi isplati u gotovom novcu.

Prema tome izgleda, da je § 34. zadružnoga zakona posve suvišan, jer ako se ženski član može u gotovom isplatiti samo po prethodnom sporazumu (na temelju nagode ili pogodbe), onda je u tu svrhu dovoljan i § 50. zadružnoga zakona (istup iz zadruge putem odreknuća). — Ipak nije tako. Paragraf 34. nalazi se u poglavlju III., koje govori o diobi zadruge, pa nije bez razloga, što je taj paragraf uvršten baš u ovo poglavlje a neposredno iza njega propisi §-a 35. koji govore o najmanjoj izmjeri zadružnoga selišta. — Čitajmo u savezu §§ 34., 35. i 38. Svakoj diobnoj stranci mora biti osigurana najmanja izmjera selišta. Ako je dakle u jednoj zadruzi zagrebačke županije bivšega gradjanskog područja šest loza, treba da ta zadruga imade najmanje 36 rali zemlje. Nema li toliko, već npr. samo 32 rali, prvostepena vlast će to konstatovati i obustaviti diobni postupak. Nu može se dogoditi, da u jednoj lozi imade samo ženskih članova, pa ako su ovi sporazumni, da prime isplatu u gotovom novcu, a i ostale loze na to privoljuju, pa da tako omoguće diobu, to će vlast dužna biti ovo uvažiti i provesti diobu tako, da nekretnine razdijeli na preostalih pet loza, pa će svaka od ovih dobiti nešto više od 6 rali.

Pošto se dakle, §. 34 nalazi u poglavlju II. zakona, koje govori o diobi zadruge, pošto se taj §. mora čitati u savezu sa §-om 35. i 38. zakona, to je jasno, da je zakonodavac ustanovom §-a 34. zakona imao samo tu nakanu, da unatoč imperativne odredbe §-a. 35, koja se mora u svakom slučaju uvažiti, *ipak omogući diobu zadruge i onda, kada bi se samo isplatom ženskih članova u gotovom novcu moglo doći do toga, da svaka diobna grana dobije zakonom propisanu najmanju izmjeru zadružnoga zemljišta.* Nu baš radi toga, što je odredba §-a 35. zakona takove naravi, da se ona mora u svakom slučaju vršiti, ne može biti ispravno, kada se tvrdi, da se pojedini ženski članovi mogu isplatiti u gotovom novcu i protiv svoje volje.

Odredbom §-a 34. zakona zakonodavac nije ništa drugo hotio već samo to, da omogući diobu zadruge i u onom slučaju, gdje se najmanja izmjera može postići samo isplatom ženskih članova, nu pošto i tim ženskim članovima — ako čine jednu diobnu granu za sebe — mora biti osigurana najmanja mjera, to će se isplata moći izvršiti samo onda, ako i ti ženski članovi sa takovom isplatom u gotovom novcu budu sporazumni. Bez pristanka druge stranke t. j. one koju bi valjalo isplatiti, ne može doći do isplate. To vrijedi i u slučaju §-a. 31. i 32., zadruž. zakona. Udovicu bez djece, koja je priudajom došla u zadrugu, ide u starom provicijalu u slučaju diobe jedna četvrtina dijela pokojnoga joj supruga. U nekadašnjem krajiškom području valja ovakovu udovicu pa i druge možebitne zadružne članove, koji ne pripadaju nijednoj užoj obiteljskoj svezi, pridijeliti kojoj od dobnih stranaka.

Ovako se — i na jednom i na drugom području — ima postupati samo onda sa ženskim članovima, ako ne bude isplate po §-u. 34. zakona. I u takovim slučajevima treba da dodju do potpunog uvaženja gore istaknuta načela: a) i takovu zadružnom članu treba da je osigurana mogućnost egzistencije, i zato — b) do isplate takova ženskoga člana u gotovom novcu može doći samo onda, ako je on s tim sporazuman.

Ispravnost svega do sada rečenoga proizlazi naročito iz odredbe §-a. 32. zakona. Tamo se naime kaže: »One članove zadruge, koji ne pripadaju nijednoj užoj obiteljskoj svezi, valja da primi jedna od dijelećih se stranaka. Glede ženskih članova — dakle takovih, koji ne pripadaju nijednoj užoj obiteljskoj svezi — postupat će se po ovoj ustanovi samo onda, ako ne nastane slučaj §-a. 34 zakona.

Jasno je, dakle, da se odredba glede isplate ženskih članova zadruge u gotovom novcu odnosi samo na takove ženske zadružne članove, koji ne pripadaju nijednoj užoj obiteljskoj svezi (n. pr. prudatoj udovici bez djece). Ako su umrla oba roditelja, a ostala su iza njih samo ženska djeca, pa makar i ženska i muška, to takova djeca čine bezuvjetno jednu »užu obiteljsku svezu« u smislu zadružnoga zakona, pa prema tomu samostalnu punovlasnu diobnu granu, jer svi skupa predstavljaju samo lozu pokojnoga svoga oca, koja kao diobna jedinica dolazi u obzir. Zato o isplati ženskih članova takove uže obiteljske sveze u gotovom novcu prema odredbi §-a. 34. z. z. ne može biti govora. Na te ženske članove, koji pripadaju »užoj obiteljskoj svezi«, otpada dio nekretnina u naravi kao i na svakoga drugog muškoga člana u bivšem krajiškom području, a u bivšem gradjanskom području otpada taj dio na njihovu lozu bez obzira na broj članova, koji toj lozi pripadaju. Ustanova zadnje alineje §-a 32. zakona, kojom se odredjuje, da se ženski članovi, koji ne pripadaju ni jednoj užoj obiteljskoj svezi, imaju pridijeliti kojoj diobnoj grani (lozi), u koliko nije nastao slučaj isplate u gotovom novcu po §-u. 34. z. z., ne odnosi se dakle na takove ženske članove zadruge, koji čine jednu užu obiteljsku svezu, već samo na takove, koji ne pripadaju nijednoj takovoj užoj obitelskoj svezi.

Držim, da je nelogično, ako se tvrdi, da je zakonodavac imao namjeru, da jednima pogoduje, a drugima ne, — »da jednima osigura sve uvjete sigurne egzistencije, dajući im dio u naravi, a drugima da te uvjete oduzimlje, sileći ih, da prime isplatu u gotovom novcu.

Stoga držim, da je posve ispravno, ako ustvrdim, da zakonodavac nije pomišljao na mogućnost (dopustivost) isplate u gotovom novcu takovih ženskih članova, koji pripadaju kojoj užoj obiteljskoj svezi, već da je htio samo propisati, što će biti sa takovim ženskim članovima, koji takovoj svezi ne pripadaju. Do isplate takovih u gotovom novcu doći će samo onda, ako i oni pristanu na isplatu; ne pristanu li, dodijelit će se kojoj od diobnih stranaka.

Zaključak: U svakom slučaju, gdje se može raditi o tom, da koji ženski član zadruge bude isplaćen u gotovom novcu, umjesto da dobije svoj dio u naravi, može doći do isplate samo onda, ako su obje interesirane strane sporazumne t. j. i ona, koja želi isplatiti, kao i ona, koja ima primiti isplatu u gotovom novcu.

Dopustivost ili nedopustivost umjetnoga pometnuća.

Napisao dr. Metod Dolenc, sveuč. prof. u Ljubljani.

Ocjenjujući brošuru dra. Čede Markovića (Subotica), koji zagovara malne neograničenu slobodu umjetnoga pometnuća (u Slov. Pravniku, 1926., str. 173 i 174), izrazio sam svoje mišljenje, da će zakonodavac u pitanju dopustivosti umjetnoga pometnuća prijeći preko svih radikalnih prijedloga — srednjim putem. Od dana, kada sam napisao spomenute retke, je izašao državni zakon za Njemačku od 25. svibnja 1926. br. 29., koji na novo uredjuje rješenje toga pitanja. Budući da je stvar zanimljiva, a za nas i aktuelna, neka mi se dozvoli, da priopćim oba teksta, jedan ispod drugoga, u točnome prijevodu, da vide oni, koji se za problem zanimaju, kako je ta škakljiva materija novelirana baš ondje, gdje su se javljali vrlo radikalni reformatori, kao Radbruch, Schuh itd. U prijevodu sam odlučna mjesta potcrtao, da padnu u oči.

Kazneni zakonik iz god. 1871.:

§ 218. Trudna žena, koja svoj plod namjerno pometne ili ga u maternjem tijelu usmrti, kažnjava se robijom (Zuchthaus) do pet godina.

Kod olakotnih okolnosti nastupa tamnica (Gefängnis) ne ispod šest mjeseci.

Isti kazneni propisi primijenjuju se i proti onome, koji je s privolom trudne žene upotrijebio na njoj sredstva za pometnuće ili usmrćenje, ili joj je ta sredstva pribavio.

§ 219. Robijom (Zuchthaus) do deset godina kažnjava se onaj, koji je trudnoj ženi, koja je svoj plod pometnula ili usmrtila, u tu svrhu uz plaću priskrbio sredstva, ova na njoj upotrijebio ili ih njoj samo pribavio.

§ 220.: Tko tjelesni plod trudne žene bez njena znanja ili volje, namjerno pometne ili usmrti, kažnjava se robijom (Zuchthaus) ne ispod dvije godine. Ako je tim činom prouzročena i smrt žene, nastupa kazan robije ne ispod deset godina ili pak doživotne robije (Zuchthaus).

Novela iz god. 1926.:

(Mjesto §§ 218—220. dolazi § 218.):

§ 218.: Ženska, koja svoj plod u materinjem tijelu pometne ili prouzrokuje porod mrtvoga djeteta ili pak dopusti takovo usmrćenje po drugoj osobi, kažnjava se tamnicom (Gefängnis).

Isto tako kaznit će se i druga osoba, koja plod u materinjem tijelu pometne ili prouzrokuje porod mrtvoga djeteta.

Pokušaj je kažnjiv.

Tko počini u 2. alineji označeno djelo bez privole trudne žene ili pak obrtimice, kažnjava se robijom (Zuchthaus). Jednako se kažnjava i onaj, koji trudnoj ženi kakovo sredstvo ili orudje za pometnuće ploda obrtimice pribavi. Kod olakotnih okolnosti nastupa kazan tamnice (Gefängnis) ne ispod tri mjeseca.

Radi razjašnjenja neka bude spomenuto, da po njemačkom zakoniku kazan tamnice (Gefängnis) smije trajati najviše pet godina, najmanje pak jedan dan (§ 16.), a kazan robije (Zuchthaus) najviše petnaest, a najmanje jednu godinu.

Formulacija novelirane ustanove je uvrstila, kako se čini, na jednoj strani i kulpozna usmrćenja tjelesnoga ploda i abortus medju kažnjiva djela i tima kažnjivost pooštrila, doduše u pravcu, koji u praksi dolazi rijetko u obzir. Na drugoj pak, ali važnijoj strani, znatno je kazan ublažila.

Nigdje pak nema govora o dopustivosti pometnuća tjelesnoga ploda kroz prva tri mjeseca po boljševičkom uzoru. U buduće kao i dosada jedino će vitalna indikacija opraštati od krivnje, po načelima, koja dolaze u obzir kod pomoći u nuždi (Nothilfe). Socijalna i eugenetička indikacija uopće ne dolazi do pravne relevantnosti u pitanju krivnje. Još priopćujemo nacrt kaznenopravne sekcije stalnoga zakonodavnoga savjeta ministarstva pravde (1922.), i nacrt prijedloga u Narodnoj Skupštini (1926.).

Nacrt od god. 1922.:

§ 170.: Trudna žena, koja svoj plod pometne ili drugome dozvoli, da to učini, kažnjava se robijom ili zatočenjem do tri godine.

§ 171.: Tko trudnoj ženi na njezin zahtjev ili njezinom privolom dade kakovo sredstvo, ili učini, da plod pometne, kažnjava se robijom do pet godina.

Ako to počini liječnik, ljekarnik, primalja ili osoba, koja to vrši za plaću, kažnjava se robjom do deset godina.

§ 172.: Tko trudnoj ženi dade kakovo sredstvo, da pometne, ili ga sam na njoj upotrijebi, a bez njene volje ili znanja, kažnjava se robijom do petnaest godina.

Ako žena uslijed toga umre (§ 18.), kažnjava se počinitelj robijom do petnaest godina.

Prijedlog od god. 1926.

§ 170.: Trudna žena, koja svoj plod pometne ili drugome dopusti, da to učini, kažnjava se zatvorom do tri godine. U osobito lakim slučajevima smije sud kazan ublažiti po slobodnoj ocjeni.

§ 171.: Tko trudnoj ženi na njezin zahtjev ili njezinom dozvolom dade kakovo sredstvo li učini, da plod pometne, kažnjava se strogim zatvorom.

Ako to učini liječnik, ljekarnik, primalja ili osoba, koja to vrši za plaću, kažnjava se robijom do deset godina.

§ 172.: Tko trudnoj ženi da kakovo sredstvo, da pometne, ili ga sam na njoj upotrijebi, i to bez njene privole, kažnjava se robijom do deset godina.

Ako žena uslijed toga umre, kaznit će se počinitelj robijom od najmanje pet godina.

Ne kažnjava se liječnik, koji trudnoj ženi prouzroči pometnuće, da bi joj spasio život ili ju očuvao velike pogibelji po njezino zdravlje.

* * *

Stajalište, koje je zauzeo zadnji nacrt bez sudjelovanja predstavnika Hrvata i Slovenaca (to neka bude naglašeno!), je doista pravilno po temeljnoj misli, da treba kazan ublažiti. Ali je nerazumljivo, čemu je trebalo dodati zadnju alineju, koja daje slobodu bez svake kontrole pometnuti tjelesni plod, samo ako »naklonjeni« liječnik svojoj pacijentkinji posvjedoči, da ju hoće očuvati od velike pogibelji po njezino zdravlje. Čini se, da će takova prognoza biti moguća u 90% slučajeva; ipak apsolutno ne ide, da bi već sam jedan liječnik smio odlučivati o takovim pitanjima. Time bi nastalo stanje, da bi imućne »dame« mogle pometati plod po volji, siromašne pak žene (osobito na selu) morale nositi svoj tjelesni plod, pa makar postojala doista pogibelj po njihov život, jer nisu mogle dobiti »naklonjena« liječnika i platiti ga. Iz toga se vidi, kako je nepromišljeno zadnji nacrt sastavljen. Neka Narodna Skupština slijedi uzor njemačke državne skupštine, pa neka pitanje dopustivosti umjetnoga abortusa uvrsti tamo, kamo spada, u problem stanja nužde (Notstand). A liječnički stalež bi morao prvi prosvjedovati protiv namjere, da ga se optereti onim doista odijoznim privilegijem.

(U sistemu kazni slobode u Njemačkoj razlikuje se „Zuchthaus" od Gefängnis. Kod nas za oba izraza postoji samo jedna riječ: tamnica. Mi smo ipak prvi izraz, jer se u Njemačkoj stvarno razlikuje od pojma drugoga, preveli sa „robija", dopuštajući rado, da bi se našla i zgodnija riječ za to. Dr. Dolenc u slovenskome upotrebljava za „Zuchthaus" „voza", a za „Gefängnis" „ječa". Op. u.).

O sjedinjenim državama Evrope (Paneuropa).

Predavao odvjetnički perovodja dr. Josip Vesel u Narodnom sveučilištu u Sarajevu dne 7. ožujka 1926.

1. Razvoj ideje internacijonalne solidarnosti naroda. — Sveučilišni profesor Sperl je rekao god. 1924. prigodom inauguracije za rektora bečkoga sveučilišta znamenite riječi: »Tek 20. stoljećem stupili smo u doba svjetske povijesti«. To znači, da su narodi kroz 19. stoljeća živjeli odijeljeni kineskim zidovima jedan od drugoga i proživili svaki za sebe svoju povijest, ali da nisu poznavali osjećaja solidarnosti sa drugim narodima u većoj mjeri, osim ako su ih na to nukali politički interesi. Imade tu i tamo iznimaka. Stvara se rimski imperij u starom, franačko carstvo u srednjem, Napoleonovo carstvo u novom vijeku. Različiti narodi su stajali pod žezlom jednoga vladara, ali bez spoznaje medjusobnoga pripadništva. Sistem aliansa sa žudjenom ravnotežom stvorio je internacijonalni odnošaj država i naroda, veli amerik. prof. Shotwell, koji odnošaj sliči koalicijama jakih stranaka u parlamentarnoj državi, koje opozicijama mirnim putem nameću svoju volju. Ideja federacije evropskih država potiče od Sullya, kancelara franceskoga kralja Henrika IV., a nalazimo tu ideju i kod Leibnitza, Kanta, Nietsche-a, St. Piere-a, St. Simona Comte-a, Viktora Hugo-a, Renana, Mazzinija, Crispija, pa što više i kod Dante-a, koji u svojem djelu »De Monarchia« zagovara jedinsvo Evrope za gospodarske svrhe.

Ali ta ideja medjunarodne solidarnosti je bila mrtva. I zato su se ovi veliki narodni kompleksi razbili i oslobodjeni narodi ogradjivali više no prije od drugih, te živili svaki svojim posebnim životom, posebnom historijom bez ikakovih obzira na najprimitivnije životne potrebe svojih susjeda. Da je ta ideja medjusobne solidarnosti naroda bila živa, zar bi se — da istaknemo jedan primjer — mogao Srbiji prije svjetskoga rata zabraniti prilaz k Jadranskomu moru, premda je temeljno pravo svake kopnene države, da zahtijeva prilaz k moru?! Zar bi se smjelo dogoditi, da se jedan narod guši u obilju, dok drugi gladuje? Zar se samo od sebe ne nameće pitanje medjunarodne saradnje, postavljanje temeljnoga principa u obliku neke vrhovne ustanove, koja bi ravnala sudbinom svih naroda, a da svaki narod ipak očuva svoju potpunu samostalnost?

Veliki umovi svih naroda došli su u ovim zadnjim godinama do te spoznaje. Pa ako Lloyd George veli, da je muzika čekića, koja se pri obnovi zemalja u svih naroda čuje u jednom zajedničkom i skladnom koncertu, zamijenila tutanj topova, onda to znači, da je miran i trezven rad medju svim narodima stupio na mjesto ratne vike, pa ako se uoči duh lokarnske konferencije, za koju predsjednik sveučilišta u Kolumbiji Nikola Murray Butler veli, da je to najveći dogadjaj od god. 1648. t. j. od westfalskoga mira, dolazimo do zaključka, da se ideja solidarnosti naroda razvila u velikoj mjeri i do zamjerne visine.

2. Pojam Panevrope. — Panevropa kao izražaj solidarnosti naroda i kao rješenje evropskoga pitanja. — Razumije se, da vodje naroda nastoje zajedničke potrebe privesti pod jedno ime pod jednu natuknicu. Tako se našao jedan čovjek, grof Cudehove Calergi, koji je tu staru ideju internacijonalne solidarnosti u Evropi sada obnovio i svezao pod ime »Panevropa«, te koji u toj »Panevropi« ili u »Sjedinjenim državama Evrope« vidi ostvarenje jedne velike potrebe današnjice. — Pojavom Wilsona u svjetskoj politici činilo se pak, da će ideju »Sjedinjenih država Evrope« zamijeniti ideja sjedinjenih država svijeta. Ali kako Amerika nije pristupila Savezu Naroda obnovi se stari ideal, koji je živio od Karla Velikoga do Mazzinija(!): ideja sjedinjenih država Evrope.

Prije dvije godine izišla je od Calergija knjiga »Panevropa«. Od tog vremena se ta ideja sve više razvija, te je predmetom živih rasprava u gotovo svim evropskim državama. — Po mišlje-

nju Cudenhove-Calergija ne može Savez Naroda u današnjem obliku riješiti t. zv. evropsko pitanje, koje bez dvojbe postoji, jer ima cijeli niz problema čije je rješenje neodgodivo, a imalo bi se postignuti na nacijonalnoj osnovi. Ovi problemi traže panevropski forum t. j. jednu centralnu ustanovu, koja bi imala u sporazumu sa svim državama riješiti evropska pitanja.

Što je dakle »Panevropa«? Što su »Sjedinjene države« Evrope? Panevropa bila bi vrhovna država, organizacija svih nezavisnih evropskih kontinentalnih država sa jednim svim tim državama zajedničkim ustavom, a da se principijelno ne dira u samostalnost pojedinih evropskih država. — Ono, što danas pretpostavljaju Sjedinjene države u Americi, imala bi »Panevropa« pretpostavljati u Evropi.

Panevropski pokret ne misli dirati u samostalnost nacija, jer po riječima historičara Ranke-a: »Ujedinjenje svih nacija poziva na samostalnost svake pojedine«; znači dakle, da bi svaka država u Evropi trebala da očuva svoju samostalnost i nezavisnost. Cilj je panevrop. programa kontinentalna decentralizacija Saveza Naroda. — Granice »Panevrope« ne bi bile definitivno određene, nego bi se ravnale po svakdašnjem stanju svjetske politike. Rekosmo: cilj je kontinentalna decentralizacija, jer »Panevropi« ne bi pristupila ni Rusija ni Engleska obzirom na strogu kontinentalnu organizaciju, koja se ne može ravnati po strogo geografskom gledištu. Zašto? Za to, što su Afrika i Australija doduše geografski kontinenti, ali nisu politički. —

Britanska i ruska federacija su politički svijet za sebe, i ako je i jedna i druga federacija razdijeljena na više nego na jednom kontinentu. — Sa britanskoga stanovišta je danas nemoguće pomisliti, da bi se Engleska mogla priključiti panevropskoj, Kanada panamerikanskoj, a Indija panazijatskoj skupini Saveza Naroda, isto tako kao što se sovjetska Rusija danas ne da više dijeliti u europsku i azijatsku polovicu. —

Stoga je — veli Cudenhove-Calergi — jedino praktično rješenje kontinental. pitanja, da Evropa priznaje londonski i moskovski Savez Naroda kao samostalne političke kontinente, a da s ovima suradjuje u okviru federativnoga svjetskoga Saveza Naroda.

3. Organizacija svijeta. — Prema tomu organizacija svijeta bi izgledala ovako:

Postojao bi: 1. Londonski Savez Naroda britanskoga carstva; — 2. Washingtonski Savez Naroda panamerikanske Unije. — 3. Moskovski Savez Naroda sovjetske Unije; — 4. Panevropski Savez Naroda; — 5. Kina kao posebni politički kontinent; 6. Japan kao posebni politički kontinent.

Ove oblasti bi imale činiti Savjet Saveza Naroda. Savjet Saveza Naroda bi imao zastupati skupine naroda (Völkergruppen), a ne pojedine države. — Prema tomu treba današnju Ligu Naroda pretvoriti u Ligu federacija.

Pri ovakovoj organizaciji svijeta bi osigurali svjetski mir kontinentalni garancijoni pakti i interkontinentalni obranbeni sudovi. — Svaka država bi se imala samo u okviru svoga kontinenta obvezati, da pomogne napadnutomu. Prema učenomu razlaganju profesora dr. Redlicha usvojili bi narodi kodeks svjetskoga kaznenoga prava (Weltstrafrecht): na temelju ovoga justificirao bi se svaki kriminalni t. j. osvajalački rat. Ovo svjetsko mirovno sudište ne bi smjelo biti po riječima američkoga senatora Viliama Borah-a politička institucija nego čisto pravna, jer je današnje mirovno sudište samo neko ministarstvo pravde Saveza Naroda.

Po mišljenju grofa Cudenhove-Calergija pruža samo takova organizacija svijeta sjeverno-američkoj uniji i sovjetskoj Rusiji mogućnost, da pristupe Savezu Naroda kao autonomne grupe. — Tim načinom usavršio bi se današnji ženevski torzo ostvarenje »Panevrope« u pravi svjetski Savez Naroda.

Ostvarenje Panevrope, u okviru Saveza Naroda, moguće je dakle i poželjno, jer protivštine izmedju Saveza Naroda i »Panevrope« ne mogu potrajati, ako se ovi problemi prate i proučavaju pravim razumjevanjem. — Razumlje se, da se ovake radikalne promjene u organizaciji svijeta evolucijonim putem (a samo takov dolazi po mišljenju pokretača u obzir) ne bi mogle provesti od danas na sutra. Trebalo bi početi stvaranjem panevropskoga biro-a u Ženevi, koji bi za sada imao iste funkcije kao i latinsko-amerikanski biro u Ženevi.

4. Rješenje »evropskih« problema. — Osim toga trebalo bi pristupiti rješenju t. zv. evropskih problema, koji su bez sumnje uzroci panevropskoga pokreta, i to: 1. problema mira; — 2. problema narodnoga gospodarstva; — 3. problema minoriteta; — 4. problema granica. — Problem mira bi se riješio panevropskim garancijonim paktom (sa Engleskom ali bez britanskog carstva). Problem narodnoga gospodarstva imao bi se riješiti tim, što bi na mjesto nacijonalnoga protekcijonizma, na mjesto zaštitnih carina imala stupiti panevropska carinska unija. Problem minoriteta imao bi se riješiti panevropskom konvencijom. — Problem granica uzrokom je nezadovoljstva u Evropi u najvećoj mjeri i to za to, što neki narodi drže, da su granice nepravedne i u protivštini sa nacijonalnim, gospodarstvenim, strateškim, geografskim ili historijskim zahtjevom. Grof Cudenhove rješava taj problem u svojem memorandumu prigodom zasjedanja Saveza Naroda u rujnu god. 1925. ovako: Sadašnje granice neka ostaju, jer bi se uspostavljanjem novih učinila nova nepravda. Granice se dakle nemaju pomaknuti nego podignuti (Grenabbau) i to na trostruki način: 1. panevropskim garancijonim paktom, 2. gospodarskom carinskom unijom i 3. garancijonim paktom minoriteta. Problem granica imao bi se dakle riješiti postignutim rezultatima problema mira, narodnoga gospodarstva i minoriteta. —

Nakon rješenja ovih pitanja bilo bi osiguranje mira apsolutno zagarantovano i minimum blagostanja u Evropi postignut, jer bi po riječima predsjednika amerikanske Unije Coolidge-a narodi svijeta

bili svedeni na put rada, koji bi stvorio trajne vrednote, jer Evroppa izgleda danas za Amerikance, kao što je izgledala za Rimljane Grčka. Predleži bojazan, da postanemo »Graeculi« u očima Amerikanaca.

Panevropski program sastoji se dakle od dva dijela. On obuhvaća: 1. raspored svijeta i 2. raspored Evrope. — Raspored svijeta sadrži federalističku reformu Saveza Naroda i razdiobu ovoga Saveza u političke kontinente. Raspored Evrope je nezavisan od rasporeda svijeta, jer raspored u Evropi traži niveliranje razlika među pojedinim državama u Evropi, čim bi za vječita vremena pomišljenju pristaša panevropskoga pokreta nestala bojazan pred ratovima, čim bi se spasilo narodno gospodarstvo i mržnja medju narodima ublažila. —

Prema vijestima amerikanskih novina »Foreign Officis« su izdaci velevlasti za oboružanje sledeći: Amerika troši oko 554 milijuna dolara, t. j. 17% narodnoga imetka; — Velika Britanija oko 904 milijuna dolara t. j. 56% narodnoga imetka; — Francuska oko 254 milijuna dolara, t. j. 34% narodnoga imetka; — Italija oko 155 milijuna dolara; — Japan oko 218 milijuna dolara t. j. 68%; — Rusija oko 191 milijun dolara t. j. 62%; — Njemačka oko 108 milijuna dolara t. j. 13%. — Ukupno oko 2 milijarde 400 milijuna dolara. Na glavu svakoga Engleza dolazi 13 dolara, na glavu svakoga Francuza 6.5 dolara. — Za to — vele — znači Panevropa za sve države mir, blagostanje i sloboda. —

5. Sjedinjene države Amerike prema sjedinjenim državama Evrope. Mišljenje Bronislava Hubermanna. — I doista ekonomska depresija sili pojedine narode na razmišljanja o jedinstvenoj ekonomskoj politici, jer iz dana u dan raste gospodarska moć Amerike, dok je evropska produkcija kočena zaštitnim carinama tako, da evropske države dolaze do zaključka, da je ključ amerikanskoga uspjeha veliko jedinstveno ekonomsko područje. —

»Što ćemo više da pričamo o našoj bijedi, to će dulje — veli Englez Norman Angel — izostati Amerika. — Ako pak budemo našli načine za restauraciju Evrope, pristupit će i Amerika. Stoga — veli — potrebna je zajednčka akcija kontinentalnih država za konsolidaciju evropskog kontinenta.«

Mjesto očekivane žute pogibelji (Japan) izgleda da se je neočekivano pojavila amerikanska pogibelj. — Tu činjenicu treba uočiti i potrebne mjere poduzeti. Treba zato i proučiti prilike u Sjedinjenim državama Amerike, usporediti ih s evropskim i iz toga povući nužne zaključke.

To nam ne savjetuje političar i diplomata nego jedan veliki umjetnik što više genij slavenskoga jezika, Poljak Bronislav Hubermann veliki umjetnik na violini u svojem djelu »Moj put Panevropa«. On si je postavio prigodom svoga boravka u Americi pitanje: Zašto Amerika napreduje? I našao je odgovor u tom, što su to sjedinjene države, jer je posljedica toga produkcija u masama, potrošnja u masama, minimalni porezi; jer nema ratova ni invalida ni reparacija. Tim se već dolazi do automatskoga pojeftinjenja robe, jer veli Hubermann, ako je Amerika, koja je bogatija, sjedinjena, tim prije treba da se sjedini Evropa, — jer zar se je igdje čulo, da siromašniji smije više trošiti od bogatijega?

Panevropom zaštedile bi države 2/3 svojega budžeta, a produkcija bi se dobara umnožila mnogostruko i postiglo bi se povišenje plaća povećanjem produkcije uz istodobno umanjenje cijena.

Tim bi se promjenila i borba za nadnicu (Lohnkampf) iz destruktivne političke u konstruktivnu ekonomsku. A u času, kada će Amerika doći do spoznaje, da od Evrope u današnjoj strukturi ne će moći utjerati svoje dugove, biti će identični interesi Amerke za panevropskim pokretom. — Treba u Evropi provesti amerikanizaciju, savjetuje nam umjetnik Hubermann, t. j. jedinstvenu organizaciju, savjetuje nam umjetnik Hubermann, t. j. jedinstvenu organizaciju našega gospodarstva, što nipošto ne smije značiti amerikanizaciju naše kulture.

6. Panevropski mentalitet. Upliv »Panevrope« na nacijonalne kulture. — Prvi preduvjet za osnutak Panevrope je probudjivanje evropskog mentaliteta, koji latentno živi u svakom Evropejcu. — I sada Hubermann dolazi do jedne interesantne konstatacije: »Moje je, neoborivo uvjerenje, da niveliranje carinskih granica u Evropi ne će imati nikakova upliva na individualne osebujnosti pojedinih evropskih nacija, jer kao umjetnik bio bih zadnji koji bi zagovarao, da se nacijonalne kulture niveliraju.«

Svaka prava umjetnost imade svoj korijen na nacijonalnom temelju. Prema tomu činilo bi se, da postoji konflikt izmedju ekonomskoga i duševnoga života u »Panevropi«. Ekonomsko stajalište kao da zahtijeva ujedinjenje svih ekonomskih dobara, dakle je odlučni protivnik ekonomskoga nacijonalizma, kako ga José Caillaux zove, a duševna kultura kao da traži nacijonalnu podjelu kulture.

Taj konflikt pak samo prividno postoji, jer kulturne granice nisu identične sa ekonomskim i podizanjem ekonomskih granica ne brišu se kulturne razlike. Poljska je bila na pr. kroz 150 godina podjarmljena i razdijeljena medju tri države; dakle zemlja bez političkih granica. A što se dogodilo nakon 150 godina? Pomolila se na evropskom obzorju jedna homogena nacija naročito u kulturnom pogledu. Dokaz je to, da kulturni intergritet ne propada podizanjem političkih granica.

7. Mišljenja nekih državnika i pisaca. Sada će biti zanimljivo upoznati mišljenja bar nekih velikih ljudi svijeta prema »Panevropi.« — Za »Panevropu« je od danas u prvom redu 9/10 velikih državnika: Herriot, Painleve, Caillaux, Gasparri i Contarini, Masarik i Beneš, Skrzynski i Thugut, Marx i Stressemann itd. Nacijonalni ekonom Lujo Brentano nalazi, da su sjedinjene države Evrope potrebne; Romain Roland drži, da bi sjedinjene države Evrope bile neki

obranbeni i osvajalački savez prema Rusiji i Aziji, pa je protivnik »Panevrope«. Romain Roland traži uniju slobodnih duhova cijeloga svijeta. —« Artur Schritzler drži, da je »Panevropa« najbolja akcija, da se očuva Evropa pred novim svjetskim ratom, te misli, da se ideja može postignuti, ako uspije sastaviti »internacijonalu zdravoga ljudskoga razuma« a ne internaoijonalu intelektualaca i proletarijata. Opaža se dakle, da se mišljenja diametralno razlikuju.

8. Zaključak — Ako se prati razvoj panevropske ideje služeći se literaturom prijatelja panevropskoga pokreta i to sine ira et studio u pozi objektivnoga posmatrača i nastoji upoznati »Panevropu« i njezinu organizaciju, dolazi se do zaključka, da »Panevropa« znači: veće nadnice, pojeftinjenje cijena, slobodna konkurencija, bolji kvalitet, veće bogatstvo, viši životni standard cijeloga stanovništva. — Ovako bi dakle izgledao taj svijet bez ratova, carina i mržnje među narodima. Da li je to utopistički svijet ili svijet skore ili daleke budućnosti, ne zna se, ali jedno se zna i osjeća nakon razglabanja panevropskog pokreta, da imade mnogo zdravih ideja, koje bi služile na dobro cijeloga čovječanstva, a i na uspješni razvitak naše kraljevine. Nu opaža se, da su i pokretači ideje odviše filozofski shvatili problem i u želji za spoznajom i etičnom čistoćom previše obradili idealnu stranu toga problema, a praktičnu preslabo.

Kriterij velikih umova ne leži u tom, da nešto nevidjeno, novo, pokazuju svijetu, nego naprotiv u tome, da dadu stanoviti oblik onomu, što pokreće duhove masa, te tim postaju glasnikom njihovim. To je učinio grof Coudenhove-Calergi po podrijetlu Flamljanin (po majci Japanac). On je osvijetlio problem sa svih strana i dolazi uvijek do istoga rezultata: »Ako i svi putevi — veli Hubermann — ne vode u Rim, vode svi putevi u »Panevropu«; — svejedno, da li je to put s razuma, materijalizma, etike, religije, ljubavi prema bližnjemu ili samoodržanja«. Budućnost će uostalom najbolje uvjeriti narode o mogućnosti ili nemogućnosti »Panevrope«.

Dodatak uredništva. — »Neues Wiener Journal« od 31. srpnja br. 11.742 donesao je pod naslovom: »Ciljevi panevropske unije« slijedeće: »Da se uklone nesporazumci i kriva tumačenja, izjavljuje panevropska unija: 1. Svako rješenje panevropskoga pitanja mora računati sa zemljopisnim, povjesnim, gospodarskim i kulturnim svezama. — 2. Da li i kako mogu biti pri današnjem stanju svijeta Velika Britanija i Sovjetska Rusija članovima panevropske unije, stvar je samih vlasti. — § 3. panevropskoga programa glasi: Cilj je panevropskoga pokreta združenje svih evropskih država u političko-gospodarski savez, koji je osnovan na ravnopravnosti i miru. — 3. Panevropska unija poznaje i uvažuje osobite teškoće za britansku državu kao interkontinentalnu i za sovjetsku Rusiju kao evropsku saveznu uniju, da se vežu jednostrano na jedan stanoviti kontinent. — 4. U koliko ovo iznimno stanje ne dozvoljuje začlanjenje ovih dviju federacija ili pojedinih njihovih dielova u »Panevropu«, cilj je panevropske unije uski zajednički rad sa objema ovim političkim kontinentima u okviru jednoga sa-

saveza naroda na osnovi jednoga zapadnoevropskoga Lokarno-sistema. — 5. Pitanje potpunoga ili djelomičnoga uvlačenja Engleske i Rusije u jedan panevropski carinski sistem mora se sporazumno urediti obzirom na svjetsko-gospodarske sveze i zajedničke interese. — 6. Za objašnjenje ove cijele skupine pitanja ima panevropska unja pozvati na predstojeći panevropski kongres i britansku i rusku delegaciju; britanska delegacija je već obećala svoje učešće. — 7. Panevropska unija načelno otklanja svaki napadni prekid spram drugih država. Njezin je jedini cilj trajno osiguranje evropskoga mira i evropskoga gospodarstva udruženjem evropskih naroda.«

Literatura: R. N. Coudenhove Calergi: „Paneuropa" (III. izdanje), „Kampf um Paneuropa", Zeitschrift Paneuropa II. godište, Zeitschrift Paneuropa I. Jahrgang; — Branislav Hubermann: Mein Weg zu Paneuropa (Heft 5 Z. P."); — Prof. dr. Josef Redlich: Der Sicherheitspakt und die Zukunft des Völkerbundes (N. Fr. Pr. od 20. veljače 1925.); — Senator William Borah: Amerika und der Völkerbund. Die Frage des Weltgerichtshofes (N. Fr. Pr. od 31. svibnja 1925); — Norman Angell: Schiedsgericht und Garantiepakt (N. Fr. Pr. od 27. rujna 1925.); — Dionisius Anzilotti: Corso di diritto internazionale. (Novo izd.); — Leopold Ranke: Weltgeschichte; — David Lloyd George: „Od 1925. do 1926." (N. Fr. Pr. od 10. siječnja 1926.); — Nikola Murray Butler: Amerika i Nova Evropa. (N. Fr. Pr. od 25. prosinca 1925.); — Josef Caillaux: Jesmo li na putu Sjed. državama Evrope. (N. Fr. Pr. od 25. prosinca 1925.); — Fridrik Meinicke: Lokarnski duh. (N. Fr. Pr. od 25. pros. 1925.); — Izvještaji National City Bank of New-York o ekonomskom stanju Amerike (N. Fr. Pr. od 12. siječnja 1926.); — Profesor Sperl: Razvoj internacionalnoga prava. Inauguracijoni govor. (N. Fr. Pr. 11. studenoga 1924.); — Treitschke: Hist. u. polit. Aufsätze. (5. izd. 1886.); — Dante: De monarchia; — Dr. Alfred Verdron: Ženevski protokol. (N. Fr. Pr. od 22. list. 1925.); — „Liga Naroda". Njezin sastav i uredjaj. Izdanje informativnoga odjelenja glavnoga sekretarijata Lige Naroda, Ženeva 1923.; — Razni članci R. W. Coudenhove-Calergija u N. Fr. Pr. od 25. travnja 1925., 26. list. 1924., 13. rujna 1925.; — „Foreign Affairs", amerik. časopis: Izdaci za naoružavanje velesila (od 17. list. 1925.); — Hans Kelsens Zeitschrift für öff. Recht: Sondernummer zu Ehren der Wiener Tagung des „Institut de Droit International"; — Mišljenja o Panevropi, objelodanjena u časopisu „Panevropa" i u N. Fr. Pr. od 19. siječnja 1926.; — Charles Alfred Lord Palmoor: Članci; — Julius Barnes: Članci.

Dodatak uredništva. — Prijašnji grčki poslanik u Parizu i grčki delegat kod saveza naroda R. Politis pisao je o ovoi stvari pod naslovom „Paneuropa und der Völkerbund. — Weltorganisation und Friede" u N. Fr. Pr. od 18. i 25. srpnja 1926 br. 22.213 i 22220.

Nekoliko riječi o kući u čl. 6. zak. o stanovima.

Napisao dr. Gjuro Janeković, odvjetnik u Zagrebu.

Kućevlasnik traži, da se stanar, koji inače imade svojstvo iz toč. 1. i 11. čl. 12., proglasi nezaštićenim licem po slovu čl. 6., jer da imade kuću u istom mjestu stanovanja. Dokazano je, da je taj stanar samo suvlasnik te kuće u jednoj trećini; da je kuća u naravi nedjeljiva i da je ruševna na toliko, da ne pruža ovome stanaru mogućnosti stanovanja u stanju, u kome se nalazi (što je utvrdjeno očevidom od strane suda za stanove na licu mjesta), a

predleži i dopis gradskoga gradjevnoga ureda, da se adaptacija ne dozvoljuje radi trošnosti zgrade.

Prvostepeni sud za stanove zauzeo je stajalište, da se ne može upuštati predaleko u interpretaciju čl. 6., nego ga je verbalno uzeo i primijenio. Držim, da je to stajalište sasvim pogrješno.

Ratio legis bila bi ova: Zakon daje mogućnost vlasniku kuće, da stanuje u svojoj kući i s time, što se može služiti pravom vlasnika, ne može biti izjednačen sa licima, koja moraju stanovati u tudjoj kući, jer nemaju vlastite. Jasno je, da ovakova dva pravna subjekta ne mogu biti zakonom podjednako pogodovana, — pa ako neko stanuje u tudjoj kući, čini to od komoditeta ili preobilja ili od obadvojega. — Red je, da ga se ne štiti! Logično slijedi, da ta kuća vlasnikova mora i de jure i de facto pružati njemu mogućnost stanovanja. — U kratko: Vlasnik neka stanuje u vlastitoj kući!

Sa pravne strane stoji suvlasniku na putu §. 828. i 833. o. g. z. i njega vlast mimo te propise dapače i contra legem ne može natjerati na to, da samovoljno okupira pojedine dijelove kuće. — Juridički to ne ide, jer predleže samo partes pro indiviso. Fizički je nemoguća dioba, jer je to kućica ispresijecana hodnicima i drvenim stubištem, pa bi bila dioba moguća samo po §. 843. o. g. z. prodajom i podjelom kupovnine, to više, što niti gradjevna oblast ne dozvoljuje nikakove adaptacije.

U ovakovome slučaju ne može biti govora o primjeni čl. 6., zakona o stanovima t. j. ne može biti govora o kući, nego jedino može doći do izražaja veći dohodak od eventualnoga prihoda kuće, t. j. da li će se osnovna zakupna cijena množiti sa 9 ili 12.

Kada se stvar ne bi tako uzimala, došli bismo do rezultata, da jedno inače zaštićeno lice imade u štedionici uložene milijune, a nema kuće, pa je štićeno; a drugo inače zaštićeno lice, recimo jedan mali činovnik, imade u istom mjestu kućicu, u kojoj radi suvlasništva i trošnosti ne može uopće stanovati, nego drži stanara i to mu nosi godišnje koju stotinu dinara, i ovaj drugi nije zaštićen!?

To bi bila kruta nepravda, a zakonodavac sigurno nije kanio biti nepravedan i zaštićivati socijalno jačega. — Ja držim dakle, da zakon nije mislio kuću jedino kao imovinski objekat, nego kuću, koja pruža mogućnost stanovati u njoj. Čl. 6. ispravno bi bilo dometnuti riječi: »ako je ta kuća podobna pružiti mu (licu) primjeren stan«. A jer toga nema, valja nam ispravnim tumačenjem zakona približit se intenciji zakona t. j. socijalnoj pravednosti.

Amnestija u teoriji i praksi.

Napisao dr. Ilija M. Jelić.

(Literatura je navedena na koncu članka.)

§ 1. Pojam, vrste i karakteristične osobine amnestije.

I. — Pod amnestijom se razumijeva akt državne vlasti, kojim se predaju zaboravu izvjesne vrste krivičnih djela. Prema tome bi se amnestija mogla definirati kao državna zapovijest, kojom se zamjenjuje represivna volja sa voljom zaborava, ili kao zapovijest, koja sadržaje ignoriranje izvjesnog stanja stvari. Ignorirati u ovom slučaju znači prosto i jednostavno prelaziti preko izvjesnih činjenica, kao da ne postoje. I javna vlast doista ignorira izvjesne činjence davanjem amnestije, jer zatvara oči pred izvjesnim činima, svečano izjavljujući, da ih ne vidi i da ne će da ih vidi.

Od pomilovanja kao sličnoga akta amnestija se razlikuje poglavito svojim dejstvom i svojim ciljem. Pomilovanjem se oprašta, smanjuje ili ublažuje dosudjena kazna, ali se njome ne ništi i presuda, protiv krivca izrečena. Zato i poslije potpunoga pomilovanja ostaje krivično djelo, i sve njegove pravne posljedice, koje s osudom nastupaju po sili samoga zakona. Amnestijom se ništi ne samo izrečena presuda, nego se njome briše i samo krivično djelo, te se smatra, kao da nikada nije postojalo. Amnestija ne ostavlja poslije sebe ni jednu pravnu posljedicu krivičnoga djela, osim pravo privatnomu tužiocu na naknadu štete. Prema tome pomilovanje i onda, kada je potpuno, djeluje samo za budućnost i oslobadja krivca od daljega izdržavanja kazne, a amnestija djeluje retroaktivno i oslobadja krivca od sviju pravnih posljedica krivičnoga djela ne samo za budućnost, nego i za prošlost. Pomilovanje ima za cilj, da ispravi sudske griješke i zablude, da ublaži krutost ili surovost ovoga ili onoga pravnoga propisa, i da potiče osudjenike na popravak i dobro vladanje, pa se zbog toga daje iz ličnih obzira i u korist pojedinaca. Amnestija ima za cilj održanje reda i poretka u zemlji, stišavanje strasti i uspostavljanje poremećenih odnosa medju pojedinim skupinama gradjana i ostalih društvenih redova. Zbog toga se ona daje iz viših političkih razloga i u općem interesu.

Inače i pomilovanje i amnestija imaju zajedničko to, što su po pravilu n e o p o z i v l j i v i, jer jednom dani ne mogu se više van snage staviti. Neopozivljivost amnestije dolazi od njenoga cilja. Ona se daje, kao što je rečeno, jedino u interesu mira i stišavanja strasti u zemlji. Stoga je za nju neopozivljivost c o n d i t i o s i n e q u a n o n, jer, kada bi se danas amnestirana djela mogla sutra potrgnuti pred sudove, onda amnestija ne bi bila prijatelj mira i stišavanja nego njihov neprijatelj.

II. — Amnestija može biti o p ć a ili p o j e d i n a č n a, a svaka od njih opet p o t p u n a i n e p o t p u n a, a p s o l u t n a i u s l o v n a. Opća je onda, kada se njome ne cilja na točno odredjene pojedince, nego na točno odredjena krivična djela, uzeta u njihovu apstraktnom jedinstvu, bilo zbog njihove jednorodnosti, bilo zbog prilika i okolnosti, pod kojima su se dogodila, bilo zbog samoga vremena, kada su izvršena. Otuda je opća amnestija b e z l i č n a, jer se ne daje izvjesnomu broju pojedinaca, označenim prema vrsti krivičnih djela. Zato se u aktu amnestije ne imenuju svi oni, koji se imaju njome koristiti, nego samo djela, koja se imaju amnestirati. Nasuprot tome pojedinačnom se amnestijom cilja na točno odredjene pojedince, pa se zbog toga u aktu amnestije moraju označiti i njihova imena, da bi se u danom slučaju moglo znati, na koga se amnestija odnosi. Zato je pojedinačna amnestija uvijek l i č n a, i m e n i č n a.

Amnestija je potpuna, kada se njome krivac oslobadja uopće od svih pravnih posljedica krivičnoga djela. N e p o t p u n a je pak onda, kada se daje sa izvjesnim ograničenjima, kao n. pr. da amnestirani budu dužni nadoknaditi štetu trećim licima, ili da poslije dobivene amnestije budu izvjesno vrijeme pod nadzorom polcijske vlasti. Ovo se posljednje ograničenje daje u cilju postepenoga uvodjenja u normalan život svih onih, koji su bili duže vremena u zatvoru ili emigraciji, da ne bi odmah po puštanju na slobodu pali u iskušenje i izvršili kakovo novo krivično djelo. Najzad,

amnestija je apsolutna, kada se njome amnestiranim licima ne postavlja izvršenje nikakovih obveza, već se oslobadjaju posljedica svoga djela na jedan apsolutan i kategoričan način. Naprotiv amnestija je uslovna kada se njome nalaže amnestiranim, da prethodno ispune izvjesne obaveze, pa tek onda da se mogu njome koristiti (v. § 5. II.).

III. — Prema gore rečenomu prava, opća amnestija karakteriše se time, što je kolektivna, bezlična, retroaktivna i neopozivljiva. Osim toga amnestiju karakteriše i to, što nije ustanova samo državnoga prava nego i praktičnoga života. Ona je jedna od najstarijih institucija pravnih. To je upravo jedan od t. zv. općih prirodnih zakona socijalnih, koji su važili i koji važe kod svih naroda i u sva vremena. Ona izvodi svoje podrijetlo još iz onoga doba, kada su se prvi put dvije osobe sastale, udružile i otpočele živjeti zajedničkim životom. Otuda njena primjena i u porodici izmedju muža i žene, djece i roditelja, i u društvu izmedju cjeline i pojedinih članova njenih. Jer poslije svake učinjene griješke od strane jednoga člana prema drugomu članu, slijedila je ili uobičajena kazna ili amnestija. Amnestija se vršila na taj način, što bi se obično reklo: »hajde da se preko toga predje, hajde da se ovo zaboravi, a za buduće ćemo gledati,« i t. d., pa je učinjena griješka predavana zaboravu i smatralo se, kao da nikada nije bila ni učinjena. U tom obliku amnestija se održala i do naših dana, te se vrši i danas svuda i na svakom mjestu, gdje god ima zajednice i zajedničkoga života.

§ 2. Pravna priroda amnestije.

Pravna priroda amnestije može se posmatrati s dva gledišta, s pravnoga uopće, i krivično-pravnoga posebice.

I. — Posmatrana s pravnoga gledišta uopće, pravna je priroda amnestije vrlo sporna. Pitanje je toliko zapleteno, da o tome postoji nekoliko teorija, koje se ne daju jedna s drugom u sklad dovesti. Prema jednoj, pretežno zastupanoj teoriji amnesija je zakonodavni akt, jer dejstvuje suspenzivno na sve ranije propise krivičnoga zakonika, s kojima bi došla u sukob. Samo stoga, što je zakonodavni akt, i što ima zakonsku sadržinu, je moguće, da obustavi primjenu kaznenih zakona, i da izuzme ispod njihove snage izvjesne vrste krivičnih djela. Ima pisaca, koji to spore, jer zakona ima samo onda, kada se uvodi novo, mijenja ili ukida kakovo staro pravno pravilo, a amnestijom se ne vrši ni jedno od svega toga. Zakonom se uvijek mijenja postojeći pravni poredak, a amnestija ga ostavlja netaknutim; njome se ništa ne mijenja u pozitivnom pravu, jer i poslije njene pojave ostaju nepromijenjene sve pravne norme. Ona ne ukida ni jedan kazneni zakon, jer se u aktu amnestije ne kaže, da se u buduće ne će kazniti za ovo ili ono krivično djelo, nego se njome jedino ništе ili preinačuju izvjesne pravne posljedice za jednu vrstu slučaja, za koju bi se inače nadovezali krivično-pravni propisi. To, što se daje u obliku zakona, znači, da je ona zakon samo po spoljašnjem izgledu, ali ne i po unutrašnjem sadržaju. Prazna forma ne čini pravi zakon, nego njegova sadržina; amnestija nema zakonske sadržine, jer se njome ništa ne mijenja u pravnom poretku, a to je bitna osobina svih materijalnih zakona.

Po drugoj teoriji amnestija je po svojoj sadržini akt upravne vlasti, posredstvom koga se vrši intervencija u redovnom toku pravosudja u cilju, da se ovo ili ono učini, ili ne učini. To je upravo jedna zapovijest vrhovne uprave državne, kojom se sprečava ili prekida krivična istraga, ometa donošenje presude ili obustavlja izvršenje već izrečene kazne. Prema tome amnestija sadrži jednu administrativnu naredbu o neumjesnosti primjene

ove ili one pravne norme. Ali neprimjenjivanje zakona ne znači i ukidanje ili suspendovanje zakona. Kazneni zakoni nisu cilj sami sebi, nego su doneseni u društvenom interesu. Oni su društveni u toliko, u koliko su po društvo korisni. Zato njihovu primjenu ne treba shvatiti u slijepom i striktnom pridržavanju njihovih propisa, nego u razumnom radu na zaštiti društvenih interesa. Stoga upravna vlast, kojoj je povjereno staranje o javnoj bezbjednosti i zaštiti pravnoga poretka u zemlji, može u danom slučaju primijeniti kaznene zakone u svoj njihovoj strogosti, može ih primijeniti djelomice, a može ih i ne primijeniti, što će sve zavisiti od toga, što budu zahtijevali društveni interesi, pa da se opet u pravnom poretku ništa ne izmijeni niti koji zakon suspendira, nego naprotv da se očuva u potpunosti i jedno i drugo. Po svemu tome izlazi, da i umjesno neprimjenjivanje zakona, kao god i njegovo umjesno primjenjivanje jednako odgovara zakonodavčevoj volji, jer on, donoseći zakon, nije ništa drugo htio, nego da održi nepovredljiv pravni poredak. A da se to može postići umjesnom neprimjenom kao i striktnom primjenom zakona, dokazano je ljudskim iskustvom. Pa kako je amnestija u stvari jedno pametno primjenjivanje i izvršivanje zakona, i kako su te funkcije povjerene upravnoj a ne zakonodavnoj vlasti, to logički izlazi, da je ona po svojoj suštini jedan akt upravne vlasti.

Protivu ove teorije se navodi, da ne vodi dovoljno računa o pravnom i faktičkom stanju stvari. Jedan zakon može biti ukinut potpuno ili djelomice dejstva samo jednim drugim zakonom, ali ne i jednim administrativnim aktom. Amnestija nije ništa drugo, nego djelimično ukidanje zakona, jer sprečava, da kazneni zakoni budu primijenjeni na pojedine vrste krivičnih djela. Stoga se ona mora smatrati kao zakonodavni akt, jer jedino zakonodavni akti mogu ukidati pojedine zakone, pa bilo djelimično bilo u cjelini.

Po trećoj teoriji je amnestija po svojoj sadržini jedan sudski akt, jer se njome sprečava ili ništi jedna sudska radnja, koja bi imala nastupiti po propisima pozitivnoga prava. Naime, ona sprečava ili prekida krivičnu istragu, i time ometa, da se pronadje učinilac krivičnoga djela; ona sprečava izricanje presude ili izrečenu presudu ništi; ona briše krivično djelo, kao da ga nije ni bilo; oslobadja krivca svake odgovornosti (osim naknade štete privatnomu tužiocu) i uopće ne da, da se za jedno prestupno djelo vežu njegove krivično-pravne posljedice. Pa kako su sve te radnje po svojoj sadržini sudski akti, to se logički i ona mora smatrati kao akt sudske vlasti. Ovo tim prije, što se sudski akti ne odlikuju time, što bi bili zasnovani na točnoj primjeni zakona, nego time što skidaju s dnevnog reda jedan konkretan slučaj i prekidaju svako dalje parničenje, a amnestijom se za dani slučaj postizava i jedno i drugo. Zbog toga njeno povjeravanje upravnoj ili zakonodavnoj vlasti nije ništa drugo nego bespravno prisvajanje tudjih prava na polju pravosudja, i očito nepoštovanje načela podjele vlasti, pošto posredstvom nje krivično pravosudje prelazi iz ruku sudskih organa u ruke organa drugih dviju vlasti državnih, upravne ili zakonodavne prema tome, kojoj je od njih povjereno pravo amnestije.

Pisci, koji osporavaju ovu teoriju, navode, da sudskoga akta ima samo onda, kada ima sudske odluke, i ako se tom odlukom rješava jedan spor o točnom primjenjivanju zakona, a amnestija ne sadrži nikakovu sudsku odluku niti se njome ma kakov spor rješava. Sporovi se rješavaju na osnovu pozitivnoga prava, a amnestija se izdaje nasuprot pozitivnomu pravu. Ona ne zamjenjuje jednu presudu drugom u cilju, da okrivljenoga oglasi za nevina ili manje kriva: ona ostaje izvan pitanja prava i odgovor-

nosti, jer se njome niti optužuje niti sudi, nego samo ignorira. Ignorirati i suditi dva su sasvim različna pojma, koji se ne mogu i ne smiju pomiješati. Stoga o amnestiji kao sudskom aktu ne može biti ni govora. Ali i pored ovih zamjerki istaknuto je mišljenje, da nju ipak treba smatrati po sadržini kao sudski akt u toliko, u koliko stoji u vezi sa funkcijoniranjem sudske vlasti, u koliko je jedna smetnja, na koju sudska vlast nailazi u svojem funkcijoniranju, jer kao sudski akt ne treba smatrati samo sudske odluke, nego i sve ono, što stoji u vezi sa sudskim funkcijoniranjem!

Najzad, po četvrtoj teoriji je amnestija osobni akt, koji se ne da podvesti ni pod jednu vrstu normalnih funkcija državnih. To je u javnom pravu od prilike ono, što je u privatnom pravu ugovor u korist trećih lica — ugovor o osiguranju. I kao što se taj ugovor ne može staviti ni pod jednu vrstu sličnih ugovora, isto se tako ni amnestija ne može obući ni u jednu pravnu formu redovnih akata državnih. Ona nije zakon, jer se njome ne mijenja pravni poredak; nije sudski akt, jer ne rješava nikakov spor o primjenjivanju zakona; nije upravni akt, jer sprečava primjenu propisa pozitivnoga prava. Po svemu tome amnestija je akt sui generis, u kojem se gube svi znaci načela podjele vlasti, jer neposredno dolazi iz samoga stabla državnoga autoriteta, odakle se granaju i ostale tri redovne funkcije državne. Zato se ona i ne trudi, da bude saobrazna ni zakonu, ni presudi, ni naredbi, nego stoji nasuprot svima njima, pa se kao takova mora izdvojiti u posebnu kategoriju kao jedan državni akt svoje vrste, koji su stvorile potrebe društvenoga života.

Da bi se moglo odgovoriti na postavljeno pitanje, treba vidjeti, kako stoji stvar s materijalnim dejstvom amnestije, koje dolazi od njene sadržine. Formalno je dejstvo pri tom bez ikakova značaja za ovaj momenat, jer amnestija proizvodi jednake pravne posljedice, — suspendira izvjesne propise pozitivnoga prava* ne samo u zemljama, u kojima se daje zakonom, nego i u zemljama, u kojima se daje ukazom ili kakovim drugim aktom upravnim. Sam taj fakat, što ona dejstvuje suspenzivno na sve ranije odredbe kaznenoga zakona istoga karaktera, s kojima bi došla u sukob, bez obzira na oblik, u kome se daje, najbolje dokazuje, da je ona zakon po sadržini, jer se svi materijalni zakoni odlikuju baš time, što njihovo dejstvo ne dolazi od njihova oblika, nego od njihove sadržine. Kada amnestija ne bi bila zakon po sadržini, onda se ne bi moglo objasniti, otkuda joj suspenzivno dejstvo u zemljama, u kojima se daje jednim aktom upravne vlasti. Budući zakon po sadržini, amnestija to ostaje i onda, kada ima oblik upravnoga akta, pa se stoga ima smatrati kao zakonodavni akt bez obzira, od koje vlasti dolazila. Treba samo vidjeti još to, na koji se način njome suspendiraju suprotni zakoni, i na koji se način ti zakoni vraćaju ponovo u život, kada se o tome ništa ne kaže ni u aktu amnestije, niti u kojoj drugoj od toga akta posebnoj naredbi. Odgovor je prost i jasan. Zakoni prestaju da važe, kada budu izrično ili prećutno ukinuti kakovim drugim zakonom. Prećutno ukidanje biva onda, kada kasniji zakon sadrži suprotne odredbe o istom predmetu. Pri tome valja imati na umu, da je raniji zakon ukinut samo u toliko, u koliko kasniji sadrži drukčije odredbe o

*) Čini se, da je ispravnije, ako se uzme, da amnestija suspendira pravnu krepost propisa pozitivnoga prava samo za one slučajeve, za koje je dana, — ili da ona izvlači ispod pravne kreposti propisa pozitivnoga prava samo one konkretne slučajeve, za koje je dana. Inače ostaje propis pozitivnoga prava i mimo amnestije u jednako potpunoj kreposti. Pa i sam gosp. pisac dalje kaže, da amnestija izuzima ispod snage zakona izvjesna krivična djela. Ako bi se to pitanje ovako shvatilo, valjalo bi piščevo razlaganje sa tim shvaćanjem bolje dovesti u sklad. (Op. ured.).

istom predmetu i samo za ono vrijeme, za koje novi propisi budu važili. Stoga čim prestanu važiti nove odredbe ukinuti se propisi ranijega zakona vraćaju u život, jer nema više one prepreke — kasnijega zakona, — koja je sprečavala njihovu primjenu. Amnestija nije ništa drugo nego prećutno i privremeno ukidanje krivično-pravnih propisa za ono vrijeme i u onom obimu, u koliko izuzima ispod njihove snage izvjesna krivična djela. Zato kada prodje taj period njene vladavine, odmah stupaju na snagu svi oni propisi kaznenoga zakona, koji su njome bili obustavljeni. Prema tome amnestija istovremeno sadrži dvije naredbe: jednu, kojom se privremeno suspendira izvjesne odredbe pozitivnoga prava time, što se njihova materija reguliše na drugi način, — i drugu, kojom se te iste odredbe ponovo uvode u život time, što je unaprijed predvidjeno vrijeme važenja amnestije, i sve pravne posljedice, koje mogu iz nje proizići.

Amnestija nije po svojoj sadržini sudski akt, niti to može biti, jer se njome kao i svakim drugim zakonodavnim aktom stvaraju nova prava, a sudskim aktom se ne stvara nikakvo novo pravo, nego samo čini, da ono pravo, koje već postoji, bude priznato. Zato ako tužilac nema pravo prije podizanja parnice, ne će ga imati ni poslije izrečene presude. Naprotiv amnestijom se na jednoj strani gaze prava javne vlasti, da kazni za izvršene delikte, a na drugoj proširuje obim slobodâ izvršilaca amnestovanih djela. Iz toga jasno izlazi, da se amnestijom stvara nova državna volja, koja dotle nije postojala, a sudskom se presudom samo konstatuje ona volja, koja je i ranije bila u zakonu izražena. Amnestija prema tome mijenja državnu volju, a sudska ju presuda još jače ističe, da bi se o njenoj važnosti otklonila svaka sumnja. Mijenjajući državnu volju, amnestija istovremeno mijenja i pravni poredak, jer on ne ostaje onakov, kakov je bio prije njenoga izdanja. Dokaz je za to ograničenje radnja javnih organa s jedne i proširenje slobode amnestiranih lica s druge strane. Sa toga razloga moraju otpasti same po sebi sve zamjerke, kojima se tvrdi, da amnestija ostavlja netaknut pravni poredak. Istaknuto mišljenje, da amnestiju treba smatrati po sadržini kao sudski akt zbog toga, što stoji u vezi sa funkcijoniranjem sudske vlasti i što je jedna smetnja tom funkcijoniranju, ne može se usvojiti sa dva razloga. Prvo, sudskim se aktom ne može smatrati sve ono, što stoji u vezi sa funkcijoniranjem sudske vlasti i što čini jednu smetnju tome funkcijoniranju, jer bi se došlo do toga zaključka, da su sudski akti svi privremeni zakoni, koji se izdaju za vrijeme rata, kao n. pr. zakon o moratoriju, pošto svi oni stoje u tijesnoj vezi sa funkcijoniranjem sudske vlasti i čine joj jednu, ozbiljnu smetnju u njenom funkcijoniranju. Drugo, amnestija se uopće ne može okarakterizirati kao jedna smetnja funkcijoniranju sudske vlasti, jer se njome ne sprečava djelatnost sudskih organa, nego se samo sprečava primjena izvjesnih propisa kaznenoga zakona, a to su dvije sasvim različite stvari, koje se ne mogu identifikovati. Sa publikovanjem amnestije, kao i sa obnarodovanjem svakoga drugoga zakona, prestaju važiti raniji propisi kaznenoga zakona o istom predmetu, ali ne prestaje i funkcijoniranje sudske vlasti. Sudovi i dalje rade o istim predmetima kao i prije izdanja amnestije, samo umjesto ranijih propisa materijalnoga prava primjenjuju propise amnestije kao odredbe novoga, važećega prava. I to je sve. Oni donose svoje odluke na osnovu amnestije, kao što su ih ranije donosili na osnovu obustavljenih propisa. Takove se odluke saopćuju zainteresiranim stranama, i protiv njih ima mjesta žalbi kao i protiv povrede svakoga drugoga materijalnoga prava. Prema tome tu nema ničega neredovnoga i abnormalnoga s gledišta funkcijoniranja sudske vlasti, pošto se sve rješava po propisima va-

žećeg prava. Što više, moglo bi se reći, da amnestija potpomaže funkcijoniranje pravosudja, jer uprošćavajući pojedine vrste slučaja daje maha sudu, da ih brže riješi i time jednom za svagda skine sa dnevnoga reda. A cilj se pravosudja i sastoji baš u tome, da se što prije rješavaju sporovi i time otklanjaju prepreke, koje bi stajale na putu manifestacijama individualne i kolektivne volje u njihovim pravno obilježenim sferama.

Kao god što nije akt sudske vlasti, amnestija isto tako nije ni akt upravne vlasti. Od ovoga posljednjega razlikuje se time, što sadrži propise objektivnoga prava, i što isključuje sve predjašnje odredbe o istom predmetu, dok upravni akt nema ni jednu od tih osobina. Budući zakon po sadržini, amnestija crpe svoju snagu iz same sebe, a upravni akt iz onoga zakona, na osnovu koga se izdaje. Amnestija bi se po tome mogla uporediti sa planetom, koji ima svoju vlastitu svjetlost, a upravni akt sa satelitom, koji svjetlost dobiva od drugih tijela nebeskih.

Prema svemu gore rečenomu nalazimo, da je amnestija p r a v i z a k o n — z a k o n u f o r m a l n o m i m a t e r i j a l n o m s m i s l u — u zemljama, u kojima se daje zakonom, a p r a v n a u r e d b a, — z a k o n u m a t e r i j a l n o m s m i s l u — u zemljama, u kojima se daje aktom upravne vlasti. No iako zakon po sadržini, amnestija se ipak ne može uvrstiti u red običnih zakona, jer ima u sebi nešto specijalno i neobično, što drugi zakoni nemaju, pa se zato mora izdvojiti u posebnu vrstu zakonodavnih akata, kao l e x s p e c i a l i s.

II. — O pravnoj prirodi amnestije, posmatranoj s krivično-pravnoga gledišta postoje dvije teorije.

1. Prema jednoj, koju zastupaju većinom njemački pisci, i koja je zastupana u našoj krivično-pravnoj književnosti, amnestija je jedan od osnova ništenja državnoga prava na kaznu. Pod tim osnovima razumijevaju se one okolnosti, koje nastupaju poslije izvršenja krivičnoga djela, i koje sprečavaju državnu vlast, da ostvari svoje pravo kažnjenja (ius puniendi). Te okolnosti mogu biti raznovrsne, kao što je zastarjelost, stvarno kajanje, smrt okrivljenoga i dr., ali je svima njima zajedničko to, što ništе državno pravo na kaznu, odnosno onemogućuju, da se to pravo ostvari, no ne ništе i krivično djelo, jer ono i poslije njihova nastupanja ostaje krivično djelo, a njegov izvršilac krivac. Zato državno pravo na kaznu postoji i dalje, jer postoje obadvije pozitivne pretpostavke — krivično djelo i krivac, koje su potrebne, da se kazna izreče, samo država nema pravne, odnosno faktičke mogućnosti, da to svoje pravo i prinudno ostvari. Država bi se po tome mogla u ovome slučaju uporediti sa ovlaštenikom iz prirodne obveze (obligatio naturalis), koji ima pravo na naplatu duga, ali nema pravne mogućnosti, da to učini prinudnim putem. Ova je teorija netočna. Pisci, koji ju zastupaju, sami sebi protivuriječe. Oni na jednoj strani izrično priznavaju amnestiji povratno dejstvo, t. j. da ništi sve pravne posljedice krivičnog djela, ne samo za budućnost nego i za prošlost, što je moguće jedino tako, ako bude uništila i samo krivično djelo, a s druge je uvršćuju u red onih okolnosti, koje nemaju povratnu silu i koje ostavljaju netaknuto krivično djelo. Kada amnestija ne bi bila nešto drugo nego samo osnov ništenja državnoga prava na kaznu, onda izmedju amnestije poslije izvršne presude i potpunoga pomilovanja ne bi bilo nikakove razlike. U oba bi slučaja krivično djelo ostalo i dalje kao krivično djelo, pa bi se stoga njegov izvršilac mogao naći u povratu, ako bi u određenom roku izvršio djelo iste vrste s ranijim (§ 71. u vezi § 73. srp. kaz. zak.), ili bi mu ranije djelo moglo poslužiti kao osobito otežavajuća okolnost iz toč. 5. § 65. srp. kaz. zak., ili najzad kao bliži osnov podozrenja iz toč. 6. § 121. srp. kaz. post. Prema svemu tome ova se teorija mora odbaciti kao neumjesna i protivurječna, jer amnestija ne može istovremeno i ništiti krivično djelo i biti stavljana pod istu vrstu onih okolnosti, koje toga dejstva nemaju.

2. Po drugoj teoriji, koju zastupaju većinom francuski pisci, i koju primamo kao svoju, amnestija je osnov ništenja krivičnoga djela, jer se njome u danom slučaju ništi i sam krivično-pravni propis, u kojem je dotično djelo predvidjeno i kaznom ugroženo. Stoga je po sebi jasno, da — kada nema kaznenoga zakona, koji izvjesnu radnju zabranjuje pod prijetnjom kazne — tu ne može biti ni krivičnoga djela, jer je u tome smislu izrečeno pravno načelo: n u l l u m c r i m e n s i n e l e g e. Čim nema krivičnoga djela, ne može biti ni govora o državnom pravu na kaznu, jer je ono jedna pozitivna pretpostavka tome pravu. Zato se amnestija ne može smatrati kao osnov, koji ništi državno pravo na kaznu, nego kao osnov, koji ništi jednu pozitivnu pretpostavku za to pravo, a to su dvije sasvim različite stvari. Ali pristalice ove teorije nisu odredile i vrstu toga osnova, pod koju bi se imala podrediti amnestija. Mi nalazimo, da je amnestija osnov ništenja krivičnoga djela, koji je u nauci poznat pod imenom n e p r e d v i d j e n o s t i u k a z n e n o m z a k o n u ili p o d i l e g a l i t e t o m k r i v i č n i h d j e l a. Ova nepredvidjenost dolazi s jedne strane otuda, što su raniji propisi kaznenoga zakona, koji su amnestirana djela zabranjivali, suspendovani amnestijom kao kasnijim zakonom o istom predmetu, a s druge što ta djela amnestija kao novi zakon ne ugrožava nikakovom kaznom, nego ih samo predaje zaboravi. Zato se amnestirana djela i ne smatraju više kao krivična djela, nego samo kao izvjesna potraživanja privatno-pravnoga karaktera — gradjanski delikti, u koliko su njima treća lica oštećena. Sa toga razloga nalazimo, da je netočno istaknuto mišljenje, po kojem bi se amnestija u ovom slučaju, kada ništi krivično djelo, imala smatrati kao o p ć i u s l o v i n k r i m i n a c i j e, jer takovi uslovi pretpostavljaju postojanje i protivupravnosti i predvidjenosti u kaznenom zakoniku izvjesnih radnja, a kod amnestranih djela nema ni jednog od ta dva elementa, pošto ni u jednom važećem zakonu nisu previdjena za dani momenat, pa sljedstveno ni protivupravna.

§ 3. Opravdanje amnestije.

Svi su pisci složni u tome, da je amnestija jedan neredovan i pozitivnomu pravu suprotan akt, ali dokle ju jedni dopuštaju bar izuzetno, kao nužno zlo, dotle ju drugi sasvim isključuju, smatrajući je za štetnu i antisocijalnu. Pisci, koji ju dopuštaju, navode u njenu korist slijedeće razloge. Državno pravo na kaznu je opravdano samo u toliko, u koliko je to korisno po opće interese društvene. Zato se često dešava, da izvjesni obziri državne politike, koji zahtijevaju nekažnjivost krivičnih djela, pretežu nad državnim interesom kažnjenja, i amnestija je jedno od najpogodnijih sredstava, da se ti obziri zadovolje. To može nastupiti naročito onda, kada se zemlja nalazi u nesredjenom stanju poslije kakovih političkih i drugih unutrašnjih borba i trzavica, jer je u tim prilikama amnestija jedino u stanju, da donese opći mir i da stiša strasti u državi. Udarajući točku pred dosadašnjim radom i bacajući preko njega neprovidan plašt zaborava, amnestija miri zavadjene strane, udružuje njihove razbijene snage i otvara im šire, bolje i ljepše vidike na polju zajedničkoga rada i zajedničke budućnosti. Stoga bi se ona s razlogom mogla nazvati pretečom novoga poretka u zemlji, novoga duha u narodu i nove ljubavi medju gradjanima. Osim toga, veliki ratovi i revolucije, dugotrajne neprijateljske okupacije zemlje i druge nedaće, u kojima se može naći jedan narod,

ostavljaju za sobom pored ostaloga pustoša još i veliki broj krivičnih djela, koji može dostići toliku visinu, da postane faktička nemogućnost za pravosudje. Kada bi se u takovim prilikama svi prestupnici potegli pred sudove, onda bi izgledalo, kao da se cijela zemlja nalazi u mobilnom stanju, i ne bi se znalo, tko koga optužuje, tko će kome suditi, a tko će osudjenike čuvati. Pod takovim okolnostima sudovi ne bi mogli odgovoriti svojoj visokoj dužnosti, što bi dovelo i pravosudje i državni autoritet do potpunoga sloma u očima pojedinaca. Zato je u ovom slučaju amnestija najpogodniji način, da se izadje iz toga nezdravoga stanja i da se narod povede novim putem k boljoj i ljepšoj budućnosti. Na posljetku zbog samoga fakta, što se o izvjesnoj stvari ne govori i ne piše, ona često puta počinje sama od sebe iščezavati, dok sasvim nestane. Naprotiv kada se i o malim činjenicama mnogo govori i piše, mogu se iz njih naduvati veliki događjaji, koje je poslije teško suzbiti. Ignorirajući fakta i predajući ih vječnom zaboravu, amnestija ih često puta može i stvarno skinuti s dnevnoga reda i na svagda otkloniti sa pozornice normalnoga života državnoga. Stoga se ona može uvrstiti u red onih preventivnih mjera, kojima se na brz, lak i jeftin način mogu suzbiti izvjesni neplodni, vratolomni pokreti i iskorijeniti njihove ideje time, što im se ne će pridati nikakov ili vrlo mali značaj.

Nasuprot tome protivnici amnestije navode, da je ona uopće nepotrebna, jer ako je amnestija dobra, onda je zakon rdjav, a ako je zakon dobar, onda je amnestija povreda zakona. Zato u prvom slučaju treba zakon zamijeniti boljim, a u drugom odbaciti amnestiju. Osim toga, veli se, amnestija je neprijatelj mira i stišavanja u državi, jer navodi pojedince na vršenje krivičnih djela, naročito političkih. Smjeli i uneravnoteženi duhovi lakše se odlučuju na prevrate u zemlji, u kojoj postoji amnestija, nego tamo, gdje ona nije dozvoljena, jer sama institucija amnestije izaziva u njima misao, da će njihove radnje ostati nekažnjene stoga, što — ako im podje za rukom, da obore režim i uzmu vlast u svoje ruke — onda, prirodna stvar, o kazni u tom slučaju ne će moći biti ni govora. Ali ako ne bude uspjeha, oni će opet ostati nekažnjeni, jer će biti amnestirani u interesu mira i stišavanja.

Ali i pored ovih napomena treba reći, da je amnestija više korisna nego štetna i da ju treba dopustiti, kadagod to traže viši interesi zemaljski, — naročito onda, kada je u pitanju veći broj prestupnika, jer to zahtijevaju baš sami kriminalno-politički razlozi. Kako se u većini država kazneni zavodi nalaze u jednom tako nesredjenom stanju, da bi se s pravom moglo reći, da su prije škole za spremanje zločinaca nego zavodi, u kojima se prestupnici imaju popraviti, to ne bi bilo ni najmanje celishodno udvostručiti ili čak udesetostručiti osudjeničke redove prilikom kakova pokreta u zemlji samo stoga, da krivični zakoni ne bi ostali neprimijenjeni, jer to ne bi ništa drugo značilo nego stvarati od slučajnih krivaca profesijonalne krivce i krivce iz navike, pošto bi njihove kvarenje bilo neizbježivo, gdje bi svi prestupnici morali izdržavati kaznu zajedno. U takovim prilikama amnestija može otkloniti jedno veliko zlo narodu i državi, pa bi ju stoga trebalo zadržati, ako ni zbog čega drugoga, a ono radi sprečavanja povrata i kvarenja slučajnih prestupnika. A to nisu dvije sitnice, nego dva najkrupnija problema savremene nauke kriminalističke.

(Nastavak slijedi.)

Pravosudje:

a) Gradjansko.

Postoji običajno pravo u Bosni i Hercegovini medju katolicima, da kći povodom udaje nema prava tražiti od oca miraz (dos. § 1221 ogz.).

Zaključak vrhovnoga suda za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu od 7. svibnja 1926. br. 450/gr.*

Kod kot. suda u Sarajevu zatražila je kći odvjetnika dra S. nakon udaje odredjenje opreme i miraza, pošto ga nije navodno dobila u obećanoj i dovoljnoj mjeri. Nakon prigovora dra S., da se ta molba ima riješiti ne po propisima ogz. nego po običajnom pravu u Bosni i Hercegovini, koje ne daje kćeri prava tražiti od živoga oca rimokatolika miraz i opremu, izdao je kot. sud odluku od 11. rujna 1924. R. 2026/3/24., da se zahtjev ima riješiti na temelju postojećih zakonskih propisa gradjanskoga zakonika, pošto po običajnom pravu u Bosni i Hercegovini nije institucija opreme i miraza poznata.

Na tom je stanovištu ostao kot. su i u odluci od 25. travnja 1925. i od 23. prosinca 1925. R. 2066/24, koje je izdao nakon nadopunjenja postupka u smislu naloga vrhovnoga suda u Sarajevu povodom utoka dra S.

Vrhovni je sud u Sarajevu konačno rješenjem od 7. svibnja 1926. br. 450/gr. udovoljio utoku i odbio moliteljicu sa molbom na odredjenje miraza i opreme iz ovih razloga:

Utjecatelj napada odluku za to, što je prvomolbeni sud izdao prethodno rješenje u tom smislu, da se molba za odmjerenje miraza i opreme ima prosuditi po propisima opć. gradj. zakona (§§ 1218., 1221.) a ne po propisima običajnoga prava, koje postoji u tom pravcu u Bosni i Hercegovini i koje treba u prvom redu uvažiti, jer propisi austr. opć. gradj. zakona dolaze do uporabe tek subsidijarno.

Prvi sud nazrijeva u tome, što duhovne vlasti nisu konkretnim slučajevima obrazložile svoje mišljenje, prema kojemu je po običajnom pravu isključeno svako pravo na miraz i opremu sa strane kćeri prama ocu, da navodno običajno pravo u istinu ne postoji, te da stoga u tom pitanju dolaze do primjene ustanove o. g. z.

Ovaj se nazor ne može prihvatiti. Duhovne vlasti, koje su u Bosni i Hercegovini prije okupacije vršile sudovanje u porodičnim sporovima svojih vjerskih podanika, jesu jedine kompetentne, da se očituju o običajnom pravu, koje su u svojoj jurisdikciji kraj pismenih zakona primjenjivale, jer se mora naglasiti, da jedino sudovanje po nadležnim sudovima potvrdjuje obstojnost običajnoga prava, te su ti sudovi nosioci istoga.

Ako dakle sarajevski župnik, ordinarijat nadbiskupije vrhbosanske te provincijalat bosanskih Franjevaca u Sarajevu potvrdjuju, da su se duhovne vlasti pri rješavanju sporova po traženju opreme i miraza od pamtivjeka držale ustaljenoga običanoga prava, da u Bosni i Hercegovini rimo-katolik otac pri udaji kćeri nije dužan za svoga života istoj dati ni miraza ni opreme, to je ovo zasvjedočenje dovoljno za ustanovljenje običajnoga prava na otklon miraza i opreme, koje se kao postojeće mora

*) Ovo je rješenje dao vrhovni sud upisati u repertorij presuda (§ 48. sud. ustava za Bosnu i Hercegovinu od 23. prosinca 1913. zb. zak. i nar. br. 129.).

poprimiti sve dotle, dok nije utvrdjeno sudbenom praksom, da je ovo običajno pravo postalo absolentnim.

Ne mijenja ništa na stvari, da duhovne vlasti nisu svoja mišljenja mogle podkrijepiti pismenim podacima i primjerima u smislu zaključka vrhovnog suda od 24. lipnja 1925. br. 2303/25, jer te duhovne vlasti izričito navadjaju, da su eventualna traženja stranaka odbijale redovito a limine usmeno na temelju običajnog prava, bez ikakva upućenja u pismeni postupak.

Takovo običajno pravo moglo se u Bosni i Hercegovini tim lakše razviti pod uplivom tadanjega otomanskoga državnoga zakona, koji kod Muslimana izričito isključuje dužnost oca, da iz svoga imetka daje kćeri pri udaji za svoga života opremu (fil. 121 hanef. prava).

* * *

Ne može biti dvojbe, da se u Bosni i Hercegovini ima običajno pravo uvažiti u većoj mjeri nego prema propisu § 10. ogz., jer običajno pravo nadopunjuje u Bosni i Hercegovini nepotpuno pisano pravo (otpis bivše zem. vlade za Bosnu i Hercegovinu od 28. prosinca 1889. br. 75.614/III, Norm. Slg. br. 810, nar. zajed. min. od 1. siječnja 1879. br. 693, Slg. Bd. II. str. 11.). Naročito vrijedi običajno pravo na polju obiteljskoga i obiteljsko-imovinskoga prava nemuslimana, na kojem su vršile jurisdikciju duhovne vlasti dotičnih crkava odnosno vjerozakonskih zajednica«.

Izgleda, da kod južnih Slavena uopće postoji u pogledu miraza (dos) i opreme (Ausstattung) neraspoloženje naroda protiv stanovišta rimskoga prava, koje je preuzeto i u austr. opć. gradj. zakonik, da su naime roditelji (djedovi i babe) obvezani dati kćerima (unukama), kada se udaju, a nemaju vlastitoga imetka, miraz prema svojemu stanju i imovini (§§ 1220., 1221. ogz.).

Gradj. zakonik kraljevine Srbije od 11. ožujka 1844., koji je u glavnome kopirao austr. opći gradj. zakonik, nije u tom pitanju preuzeo propise §§ 1220. i 1221. austr. ogz., nego je protivno u § 762. odredio: »Ako ugovorom nije mužu miraz uz suprugu obećan i obavezan, muž takvi izlskivati prava nema«. Na osnovu toga propisa, preuzetoga očevidno iz običajnoga prava, koje ima po § 10. srp. gradj. zak. općenito subsidijarnu moć, stoji literatura većinom na stanovištu, da u Srbiji nema kći pravo na miraz, pošto joj gradj. zakonik nijednim propisom to pravo nije obezbijedio. Dužnost roditelja, da kćerima daju miraz, može biti samo moralna ali ne i pravna dužnost, čije se izvršenja ne može zahtijevati ni u parbenom niti u izvanparbenom postupku. (Vidi Lazar Marković, Gradj. zakonik kraljevine Srbije, 1913., op. ad § 762., Živojin M. Perić, Karakterne osobine ugovora o poklonu, u »Arhiv«-u 1924. knj. IX. br. 5. str. 344.).

M. Z.

Zabilježba povedenja postupka za proglašenje rasipnikom u gruntovnici ima tu pravnu posljedicu, da se pravni posao, što ga vlasnik sklopi za vrijeme toga postupka, smatra ništetnim u slučaju, da se postupak pozitivno svrši.

Rješidba stola sedmorice od 16. travnja 1926. br. 905.

(Osuda kot. suda u Gj. od 21. srpnja 1925. br. 7355/gr., osuda bans. stola od 2. prosinca 1925. br. 19.271.)

U usmeno raspravljenoj parnici M. R. po skrbniku radi razmetnosti M. V. iz Gj., tužitelja, protiv Š. M. iz Gj. k. br. 1011, tuženoga, zbog priznanja nevaljanosti pogodbe i ustupa u posjed nekretnina spp., u kojoj je kotarski sud u Gj. osudom od 21. srpnja 1925. br. 7355/gr. sudio:

Tužitelj M. R. iz Gj. odbija se sa svojom tužbom, primlj. 24. velače 1921. br. 1553/gr., i tužbenim zahtjevom, da je tuženi Stj. M. k. br. 1011 iz Gj., dužan priznati, da je pogodba sklopljena izmedju njega i M. R. na temelju kupoprodajnoga ugovora od 1. travnja 1915. glede čestice br. 3624/1/a gr. ul. br. 76. opć. Gj. u površini od 1458 čhv. neistinita, pak da je slijedom toga dužan priznati M. R. pravo vlasništva na istu i ustupiti mu ju natrag u posjed kao i naknaditi mu parbeni trošak — sve to u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe; naprotiv tuženi je dužan naknaditi tužitelju parbeni trošak sudbeno na 110 Kr. obredjen pod prijetnjom ovrhe **u roku od 14 dana; — a**

banski stol povodom ništovne žaobe i priziva tužitelja M. R. osudom od 2. prosinca 1925. br. 19.271 ništovnu žaobu zabacio, a prizív otputio, te prvosudnu osudu potvrdio uz ispravak očite pisarske pogrješke u zadnjoj stavci iste osude, koja imade ispravno glasiti: »naprotiv je tužitelj dužan tuženiku naknaditi parbeni trošak sudbeno na 110 Din. obredjen u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe«;

stol sedmorice je našao povodom izvanrednoga previda tužitelja M. R. preinačiti gornje suglasne nižestepene osude i suditi: Tuženi Stj. M. k. br. 1011 iz Gj. dužan je priznati, da je kupoprodajna pogodba sklopljena izmedju njega i M. R. ugovorom od 1. travnja 1925. glede čestice br. 3624/1/a grunt. ul. br. 76. p. o. Gj. u površini od 1458 čet. hv. nevaljana, pa je dosljedno tomu dužan priznati M. R. pravo vlasništva na istu i ustupiti mu ju natrag u posjed za 14 dana pod prijetnjom ovrhe. Parbeni, prizivni i previdni troškovi prebijaju se medju strankama.

Razlozi: Molbom, pr. 22. listopada 1913. br. 1186/gr., zatraženo je po A. R. proglašenje M. R. rasipnikom, pa je na tu molbu dozvoljena odlukom od 24. listopada 1913. br. 1186/gr. zabilježba toga postupka na nepokretninama M. R. u grunt. ul. br. 76. p. o. Gj. Ta je zabilježba i provedena na tim nepokretninama odlukom grunt. oblasti u Gj. od 5. studenoga 1913. br. 4025 Z. Pravomoćnom rješidbom sudbenoga stola u B. od 11. prosinca 1915. br. 8999/gr. proglašen je M. R. rasipnikom i izrok o tom pribit na sudbenoj zgradi kotarskoga suda u Gj., dok je taj izrok proglašen u Narodnim Novinama tek 8. rujna 1925. — Kupoprodajnim ugovorom od 1. travnja 1915. prodao je M. R., dakle nakon provedene zabilježbe postupka njegova proglašenja rasipnikom na njegovim nepokretninama, tuženomu S. M. česticu br. 3624/1/a upisanu u gr. ul. br. 76 p. o. Gj., koji ugovor odlukom sudbenoga stola u Gj. od 12. travnja 1919. br. 1630/gr., potvrdjenom rješidbom banskog stola od 13. kolovoza 1919. br. 11.658, nije nadštitnički odobren. I stol sedmorice otputio je u tom predmetu izvanredni previdni utok tuženoga rješidbom od 18. ožujka 1920. br. 530. — Da sudno proglašenje nekoga rasipnikom imade pravnu moć spram svakoga, treba da ono bude proglašeno javno (§ 273. o. g. z.). Ako je to proglašenje učinjeno, ne može se nitko braniti, da toga nije znao, ali ako to proglašenje nije učinjeno, ne smeta to, da sudno oglašeni za razmetnika bude ograničen u svojoj djelatnoj sposobnosti, samo u tom slučaju treba dokazati, da je protivna stranka znala za to proglašenje. — Kada je tuženi kupio utuženu česticu dne 1. travnja 1915., već je na njoj bilo zabilježeno povedenje postupka, da se tužitelj proglasi rasipnikom. Povedenje toga postupka svršilo je pozitivnim rezultatom, dakle je zabilježba toga postupka tim opravdana. Pa kao što je svakoj zabilježbi svrha, da posledice s njom skopčane djeluju od časa zabilježbe, tako je i u nazočnom slučaju. Prodaja utužene čestice sklopljena je valjano —

ali samo pod uvjetom, ako povedenje postupka za proglašenje tužitelja rasipnikom svrši negativnim rezultatom.

Tuženi ni ne tvrdi, da nije znao, da je protiv tužitelja poveden postupak, da se proglasi rasipnikom, a niti ne tvrdi, da nije znao, da je taj postupak zabilježen u gruntovnici, on je dakle za to znao. To dokazuje provedena zabilježba u gruntovnici. Kupujući utuženu česticu, kupio ju je uvjetno, ako tužitelj ne bude proglašen za rasipnika. Budući da taj uvjet nije nastupio, jer je tužitelj proglašen za rasipnika, to ta kupoprodaja nije postala perfektnom, budući da pravna posljedica proglašenja tužiteljeva za rasipnika djeluje od časa zabilježbe povedenja toga postupka, a to je učinjeno prije, nego li je kupoprodaja sklopljena.

Nižestepene suglasne osude utemeljene su po tom na tumačenju i uporavljenju zakona očevidno pogrješnom, pa jer predleže uvjeti § 335/ gpp. za tužiteljev izvanredni previd, to je valjalo povodom toga previda te osude preinačiti i suditi po zahtjevu tužbe. Preboj parničnoga troška opravdan je s razloga, što tuženi ima za sebe dvije povoljne osude.

U koliko je dopuštena ovrha protiv državnoga erara radi utjeranja novčanih tražbina.

Plenarna rješidba stola sedmorice od 28. svibnja 1926. br. 1287.

(Odluka kot. suda u B. od 24. studenoga 1924. br. 16.738, rješidba bans. stola od 18. prosinca 1925. br. 26.256.)

U ovršnom predmetu I. S. iz B., ovrhovoditelja, protiv državnoga erara kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca po ravnateljstvu erarnih pravnih posala u Zagrebu, ovršeniku, zbog D. 942 spp., u kojem je kotarski sud u B. odlukom od 24. studenoga 1924. br. 16.738/gr. dozvolio ovršnu dražbu pokretnina ovršenikovih uz prethodnu pljenidbu i procjenu te prenos i uski zatvor uz intervenciju ovrhovoditeljeva zastupnika ili zamjenika, pa mu trošak molbe obredio na 277 D. i obavu naložio javnomu bilježniku dru D. K.; — abanski stol povodom ništovne žalbe i utoka ovršenika rješidbom od 18. prosinca 1925. br. 26.256 ništovnu žalbu kao neosnovanu zabacio, utok otputio i napadnutu pravosudnu odluku potvrdio, odredivši po § 350. grpp. ureda radi ispravak iste odluke u dijelu, kojim se obredjuje trošak ovršne molbe na 277 D,. i ustanovio, da taj trošak iznosi 177 Din.; — stol sedmorice: vidiv, da se u nazočnom slučaju radi o ovrhi radi namirenja novčane tražbine protiv državnoga erara, napose parbenih troškova, koje ima namiriti državna kasa (§ 578. grpp.), no da za plaćanje iz državne kase postoje u čl. 60. do 66. zakona o državnom računovodstvu naročiti propisi i da samo uz obdržavanje tih propisa i isplate iz državne kase uslijediti mogu; — vidiv, da su na te u općem javnom interesu izdane zakonske propise vezani u svakom slučaju i vjerovnici države, dakle i u slučaju ovrhe, po čem je po § 438. grpp. pripadajuće im pravo vodjenja ovrhe protiv erara, ako se radi o utjeranju novčane tražbine, u smislu § 29. grpp. stegnuto u toliko, što se državnoj upravi ima dati mogućnost, da u gornjim članovima zakona o računovodstvu propisani postupak provede; — vidiv, da po tom za traženje ovrhe nije dovoljno, da je istekao sudbenom rješidbom odredjeni rok isplate (§ 300. grpp.), već da je molitelj ovrhe imao u smislu gornjih propisa zakona o računovodstvu prethodno zatražiti kod nadležne upravne vlasti doznaku dosudjenoga mu iznosa iz državne kase; — uvaživ, da ovrhovoditelj nije ni ustvrdio, da je bezuspješno kakove korake za doznaku preduzeo, odnosno da je izdanje doznake odbijeno ili isplata uskraćena;

našao je povodom izvanrednoga previdnoga utoka ovršenika državnooa erara kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca ovrhovoditelja I. S. s njegovom ovršnom molbom od 17. studenoga 1924. br. 16.738/gr. za sada odbiti, a podjedno ureda radi ukinuti i dne 30. siječnja 1925. provedeni ovršni čin. — Trošak pravnih lijekova ima nositi sam ovršenik, jer je molba samo za sada odbijena.

Priopćio **dr. Zvonimir Šintić**, predsj. tajnik stola sedmorice.

b) Kazneno.

Razmjer medju §-om 209. ustr. k. z. i §-om 104. srp. k. z. — Pojam klevete.

Rješenje stola sedmorice, odjela B, od 16. prosinca 1925. Kl. 265/25.

Stol sedmorice, odjeljenje B, kao kasacijski sud, rješavajući žalbu ništavosti optuženika M. B. i državnoga odvjetnika protiv presude okružnoga kao presudnoga suda u Š. od 8. travnja 1925. posl. br. Vr. VII. 601 23.—26., kojom je optuženik M. B. osudjen zbog prestupka po § 491. i 488. k. z., a po § 259. br. 3 k. p. riješen od optužbe zbog zločina po § 209. k. z. zbog prestupljenja po § 104. srp. k. z. i zbog prestupka po §§ 487., 488., 491. k. z. u smislu prvog stava §-a 288. k. p. presudio je:

I. Ne udovoljuje se žalbi ništavosti državnoga odvjetnika ni onoj optuženika. Optuženik ima da plati eventualne troškove kasacijskoga postupka te propisnu taksenu pristojbinu.

II. Ujedno kasacijoni sud u nejavnoj sjednici saslušavši vrhovnog državnog odvjetnika nije uzeo u obzir ni priziv privatnih tužitelja ni onaj optuženika.

Razlozi: Državno odvjetništvo optužilo je M. B., da je u prvoj polovici mjeseca listopada 1923., u kaznenoj prijavi prikazanoj državnomu odvjetništvu u Š. i velikom županu splitske oblasti uz njezino istodobno objelodanjenje u br. 38. lista »Dalmatinski Hrvat« od 13. listopada 1923. pod naslovom »Bezakonja šibenske policije« okrivio na takov način policijskog tajnika N. C. prišivenim zločinstvom zloporabe uredovne vlasti po § 101. k. z .,da je to okrivljenje poslužilo povodom poglavarstvenog isljedovanja protiv njega. U naprijed spomenutoj prijavi se navodi, da je optuženik bio pozvan na policiju 29. IX. 1923., da ga je preslušao policijski tajnik N. C. o članku, koji je istoga dana izašao u broju 36. »Dalmatinskoga Hrvata« pod naslovom »Jedva da se vjeruje« i u kome se pripovijeda, kako je policijski agent htio prinuditi neku tamburašicu, da mu se pusti, da je na to policijski tajnik dao zatvoriti optuženika i držao ga zatvorena 48 sati, a da mu nije uručio nikakova zaključka niti osude, već da ga je naprosto dao zatvoriti bez usmenoga i pismenoga razlozima potkrijepljenoga rješenja nadležne vlasti. Budući da je dakle, kaže se dalje u prijavi, policijski tajnik C. optuženika lišio slobode i mimo čl. 5. ustava držao ga pritvorena 48 sati, a da nije imao povoda, nije opravdao taj svoj postupak niti predao pismeno rješenje pritvoreniku, protiv kojega bi se optuženik mogao žaliti; počinio je time spomenuti tajnik

zločinstvo javnoga nasilja po § 93. k. z. i time zlo upotrijebio povjerenu mu vlast i počinio također zločinstvo po § 101. k. z.

Prvostepena presuda utvrdjuje, da je policijski tajnik N. C. ispitao optuženika, da mu je odmah usmeno saopćio, da je zatvoren, da ga je malo zatim predao u sudske zatvore, da je podnio sudu prijavu u roku od 24 sata, a da nema krivnje ni na policijskom tajniku C. ni na vlastima, što prijava nije u tom roku stigla na sud, jer je bila nedjelja. Utvrdjeno je suviše, da je optuženik bio u zatvoru 48 sati i da je bio odmah pušten na slobodu, pošto ga je sudac preslušao. Kako je pak u prijavi rečeno, da je C. držao optuženika zatvorena 48 sati bez zaključka i bez uručenja toga zaključka o uapšenju, smatra prvostepeni sud, da bi ovo djelo sačinjavalo zloporabu uredovne vlasti, da je istinito, ali budući nije, to prijava optuženikova sadrži objektivna obilježja zločinstva potvore po § 209. k. z. Rješava ipak optuženika od optužbe zato, što optuženik nije imao svijesti, da je prijavio neistinitu stvar, jer je prijavu dostavio odvjetniku dr. K., kojemu je optuženik kazao istinu, da ga je naime C. dao zatvoriti prije, nego li je list izašao, i da je bio zatvoren 48 sati, a da je dr. K. naveo u prijavi, da ga je C. držao u policijskom zatvoru 48 sati.

Protiv ovoga odrješenja žalba ništavosti državnoga odvjetništva ističe najprije razlog ništavosti po § 281. br. 5 k. p., ali bez razloga. Ona je upravljena protiv utvrdjenja, da optuženik nije bio svijestan onoga, što sadrži prijava. Ali tvrdjenje žalbe ništavosti, da nije moguće pomisliti, da optuženik nije pročitao prijavu, da je kao čovjek, svršeni pravnik i urednik lista bio dužan, da to učini, nisu nikakve činjenice, koje bi bio prvostepeni sud morao uzeti u obzir, nego su to lična razmatranja žaliočeva, koja su sasvim irelevantna. No i okolnost, da prvostepena presuda nije uvažila izjavu optuženikovu na policijskoj stanici 14. listopada 1923., ne pravi istu presudu nepotpunom, jer iako je on na prosto pitanje policijskoga tajnika C., da li odgovara istini, što je napisano u listu, koji je istoga dana izašao i u kojem je u članku pod naslovom »Bezakonja šibenske policije« reproducirana napomenuta prijava, odgovorio kratko, da je sve istina, može se po tome zaključiti samo to, da je potvrdio istinitost prijave uopće, a da pri tome nije morao naročito imati pred očima okolnost, da se u prijavi kaže, da ga je baš C. držao u policijskom zatvoru 48 sati, a ne kako je on kazao dru K., da je bio zatvoren 48 sati. U ostalom ta razlika, kako će se poslije vidjeti, nije u stvari bitna.

Ali žalba ništavosti prigovara pobijanoj presudi s gledišta § 281. br. 9 k. p., da ako ne postoje objektivni elementi zločinstva potvore, postoji barem kleveta po §-u 104. srp. k. z. i da je za ovo prestupljenje optuženik morao biti osudjen. I ovaj prigovor nije osnovan, a daje povoda, da se kasacijoni sud pobliže pozabavi ovim krivičnim djelom i njegovom kvalifikacijom. — Prije svega valja staknuti, da § 209. k. z. predvidja dva zasebna slučaja — i to prvi, da tko koga doglasi poglavarstvu za koje prišiveno zločinstvo, i drugi, da tko koga tako okrivi prišivenim zločinstvom, da to okrivljenje može poslužiti povodom poglavarstvenoj istrazi ili barem isljedovanju suprot okrivljenomu. Što se dakle tiče prišivenoga zločinstva, optuženik bi se bio time, što je prijavu poslao državnomu odvjetništvu i velikom županu, ogriješio o prvi slučaj § 209. k. p. Objelodanjenje prijave u listu »Dalmatinski Hrvat« ne bi pak više dolazilo u obzir kao samostalno krivično djelo, jer kada se koga doglasi poglavarstvu, to ga se već time okrivljuje na način, da može biti povodom poglavarstvenoj istrazi ili barem isljedovanjû suprot okrivljenomu. Ne može se dakle isto djelo kvalificirati zločinstvom i po prvom slučaju i po drugom slučaju. Tek

onda, kada bi prikazivanje prijave državnomu odvjetništvu i velikomu županu otpalo kao zločinstvo potvore doglasivanjem poglavarstvu za prišiveno zločinstvo, trebalo bi se baviti pitanjem, da li objelodanjena prijava ne sadrži okrivljenje naprijed spomenute vrste i nije li se optuženik ogriješio o drugi slučaj §-a 209. k. z., isto tako kao da u istinu nije prikazao prijavu napomenutim vlastima, a ipak u listu objelodanio, kao da ju je prikazao. U jednom i drugom slučaju, da može biti govora o zločinstvu potvore po § 209. k. z., mora djelo, koje se drugome prišiva biti zločinstvo. U prijavi se doduše navodi, da je policijski tajnik C. protuustavno i nezakonito postupao, kada je optuženika lišio slobode i zadržao 48 sati u zatvoru, ali se u njoj ne kaže, da je to zlonamjerno učinio, niti se navode okolnosti, iz kojih bi to proizlazilo. A ipak bi to bilo potrebno, da se može govoriti o zločinstvu, jer se po §-u 6. zakona od 27. listopada 1862. (br. 87. l. d. z.) samo zlonamjerno lišenje slobode učinjeno u vršenju službe označuje zločinstvom zloupotrebe vlasti po § 101. k. z., dok se inače radi samo o prekršaju, predvidjenom u § 6. istoga zakona. Što se pak u prijavi veli, da je tajnik C. svojim postupanjem učinio zločinstva po §§ 93. i 101. k. z. nema važnosti, jer je za pitanje, prišiva li se kome ili ne zločinstvo, odlučno djelo, koje krivac navodi, a ne kako on to djelo kvalificira. Ali i ne gledajući na to, u nazočnom slučaju ne može biti govora o prvom slučaju § 209. k. z. već s toga, što je u pogledu prijave prikazane vlastima utvrdjeno u prvostepenoj presudi, da optuženik nije imao svijesti, da po dru K. sastavljena prijava sadrži neistinu, jer se za ovo krivično djelo hoće da je krivac svijestan, da je djelo, koje prijavljuje, lažno. Što se pak tiče objelodanjenja prijave u »Dalmatinskom Hrvatu«, s kojim se prvostepena presuda naročito ne bavi, nastaje pitanje, je li se je optuženik, kako je gore rečeno, mogao ogriješiti o drugi slučaj § 209. k. z. dotično u članku III. zakona od 15. listopada 1868. (br. 142. l. c. z.). Optuženik iako nije pročitao prijave, kada ju je poslao navedenim vlastima, mogao ju je naime poslije pročitati, prije nego će je štampati, i uvjeriti se, da li sadrži lažno okrivljenje zloupotrebe uredovne vlasti, te po tome dolozno postupati, dotično ako to nije slučaj, mogao je zanemariti dužnu pažnju, koju mu naprijed spomenuti član III. nameće kao urednika.

Ali prije svega treba ispitati, je li § 209. k. z. još na snazi, ako je doglašen ili okrivljen javni organ, jer ako § 209. k. z. govori o potvori uopće, § 104. srp. k. z. govori napose o kleveti javnoga organa prilikom zvaničnog rada dotično u smotrenju zvaničnoga rada. I srpski kazneni zakon ima u § 209. odredbu, sličnu §-u 209. austr. k. z., i to odredbu, koja se podudara donekle s prvim slučajem § 209. austr. k. z., u koliko naredjuje, da se kazni zatvorom od tri mjeseca do dvije godine, koji protiv svoga uvjerenja u zlobnoj manjeri kod javne vlasti drugoga optuži, da je kakova kažnjiva djela učinio ili da je zvanične dužnosti prestupio u tom cilju, da se kazneno isljedovanje protiv okrivljenoga preduzme. Ova odredba je svakako šira, nego li ona § 209. austr. k. z., jer dok ova posljednja predvidja lažno optuženje samo zbog takovih djela, koja se označuju zločinstvom, § 209. srp. k. z. ima u vidu svako kažnjivo djelo. Ali kako je ta odredba uvrštena u istoj glavi (XXII.) kao kleveta i uvreda, kako se i to krivično djelo progoni po privatnoj tužbi i kazni se zatvorom do dvije godine, očigledno je, da kakovogod bilo mišljenje u nauci o prirodi toga krivičnog djela, srpski kazneni zakon smatra, da je to krivično djelo protiv časti, a kao takovo, kada se tiče klevete javnih organa prilikom ili u smotrenju zvaničnoga rada, mora da odstupi pred prestupljenjem po § 104. srp. k. z., koje je također krivično djelo na zaštitu časti, progoni se po

službenoj dužnosti i kazni zatvorom do tri godine. Pogotovo dolazi u obzir samo § 104. srp. k. z. za okrivljenja, koja predvidja drugi slučaj § 209. austr. k. z., dakle za ona, koja nisu učinjena kod javne vlasti. Ova nisu normirana u srpskom kaz. zakonu kao poseban delikt, već padaju pod udar opće odredbe § 210. srp. k. z., po kojoj se kazni zatvorom do godinu dana dotično do osamnaest mjeseci, ako je opadanje javno učinjeno, tko takova neistinita djela na drugoga iznosi ili za drugim pronosi, koja ovoga mrzosti ili prezrenju publike izlažu. Pod nestinitim djelima obuhvaća ova odredba uz druga i sva krivična djela. Ali i odredba § 210. srp. k. z. kao opća mora da odstupi pred socijalnom odredbom § 104. srp. k. p., koja predvidja ne samo klevetu uopće nego baš klevetu na štetu javnoga organa prilikom zvaničnoga rada i u smotrenju toga rada. Netom pak u pogledu djela optuženikova dolazi u pitanje § 104. srp. k. z., može ga se samo s ovoga gledišta prosuditi. Proširenje naime IX. i X. glave srp. k. z. na cijelu državu već po načelu, da docniji zakon ukida raniji zakon, s kojim se ne slaže, izgubile su snagu ove odredbe kaznenoga zakona od 27. svibnja 1852. (br. 117 l. d. z.), koje uredjuju zaštitu pravnih dobara na drugi način u drugoj mjeri nego li odredbe IX. i X. glave srp. k. z. Pravna dobra, koja štiti srpski kazneni zakon u tim glavama, odnose se na opstanak i bezbjednost države, na državnu vlast i njene organe i na javni poredak. Radi li se o krivičnim djelima protiv ovih dobara, tada se mogu primjenjivati samo gornje odredbe srp. k. z., pa makar odredbe austr. k. z. štitile ova pravna dobra u većoj ili manjoj mjeri u užem ili širem opsegu. Nije zato odlučno, da li se tekst dotičnih odredbi jednoga i drugoga kaznenoga zakona poklapa — u istinu ne poklapa se ni u kom slučaju — već je odlučno, da li je zaštita dotičnoga pravnoga dobra uredjena u obim zakonima. Čim je zaštita gornjh pravnih dobara uredjena u IX. i X. glavi srp. k. z. odstupaju odredbe austr. k. z., u koliko uredjuju ista pravna dobra. Gornje odredbe srp. k. z. bile su proširene na cijelu državu očigledno u cilju, da barem zaštita ovih pravnih dobara, koja živo interesuju državu i njene uredbe, bude jednaka u cijeloj državi. Zaštitu javnih organa i njihova rada uredjuje X. glava srp. k. z. osobito u §§ 93., 94., 104. Samo po njima mogu se prosudjivati krivična djela protiv javnih organa. Prema tome može ovdje biti govora samo o prestupljenju po § 104. srp. k. z. a ne o zločinstvu po § 209. austr. k. z., iako bi zaštita javnih organa u posljednjem slučaju bila veća. I razmatranje, da se po tome može desiti, da je privatno lice više zaštićeno nego li javni organ, ne može u stvari ništa mijenjati. Takovim nedosljednostima ne da se izbjeći, kada se nema kaznenoga zakona po jednom kalupu, dok je s druge strane preča potreba, da zaštita državnih organa bude jednaka u cijeloj državi.

U § 104. srp. k. z. nije odredjen pojam klevete. Ovaj se, kako je gore rečeno, razabira iz odredbe § 210. srp. k. z., koja, iako nije proširena na cijelu državu i ne važi za Dalmaciju, ipak može služiti za tumačenje pojma klevete, koja po naprijed spomenutom paragrafu sastoji u tome, da tko takova neistinita djela na drugoga iznosi ili za drugim pronosi, koja ovoga mrzosti ili prezrenju publike izlažu ili povjerenje — kredit — drugoga bilo pojedinaca, bilo društva ili pravnoga lica narušuju. U ostalom i zakon o štampi od 6. kolovoza 1925., koji vrijedi za cijelu državu, definira klevetu u smislu, da je kleveta, kada se o jednom ili više fizičkih ili više pravnih lica što neistinito iznosi ili pronosi, što njegovoj časti, dobromu imenu, društvenomu ugledu ili privrednomu kreditu može nauditi. Prema ovomu pojmu o kleveti nema sumnje, da se mora takovom smatrati, ako se, kao u ovom slučaju, o državnom službeniku, koji se zaklinje,

da će svoju dužnost po zakonima i zakonitim naredbama točno i savjesno vršiti, iznosi, da je optuženika protiv člana 5. ustava i nezakonito lišio slobode i zadržao u zatvoru 48 sati, ako to nije istina. U ovom pogledu izilazi ovo: Dne 29. rujna 1923. policijski tajnik C. je pozvao i preslušao optuženika oko 18 sati u tome, je li nagovarao M. M. na krivo svjedočanstvo, te mu je iza toga saopćio, da je zatvoren, i dao ga po redaru odvesti u tamnicu okružnoga suda u Š. U tamnicu bio je primljen istoga dana u 18 i pol sati. Sutradan u 15 sati imala je dotična policijska prijava biti predana državnomu odvjetniku u Š., ali kako je bila nedjelja i nikoga nije bilo u uredu, predana je prijava činovniku tamnice V., koji ju je pak predao državnomu odvjetništvu sutradan 1. listopada 1923., a ovo sudu, kojemu je prispjela istoga dana u 10 sati. Sudac istražilac preslušao je optuženika istoga dana i pustio ga na slobodu u 18 i pol sati.

Policijski postupak nije bio u skladu s ustavom i zakonom. Član 5. ustava ujemčava ličnu slobodu. Po njemu nitko ne može biti pritvoren niti inače ma od koga biti lišen slobode osim u slučajevima, koje je zakon predvidio. Nema pak zakona, koji bi predvidio, da se može koga pritvoriti samo zato, što je sumnjiv, da je učinio zločinstvo. Pravilo je, da se osumnjičeni brani iz slobode. Razlozi, s kojih osumnjičeni može biti pritvoren, taksativno su nabrojeni u § 175. k. p., te važe i za policijske vlasti u smislu § 177. k. p. Zato nije smio policijski tajnik C. pritvoriti optuženika samo zato, što je — kako sam kaže — posumnjao, da je nagovarao M. na krivo svjedočanstvo i da je time učinio zločinstvo zaiskanoga krivoga svjedočanstva po §§ 197., 199. a) k. z. Ustav pak ne odredjuje, koliko vremena može osumnjičeni zbog krivičnoga djela biti pritvoren od policije. Važi s toga po članu 142. ustava i dalje odredba posljednjega stava § 177. k. p., da policija ima u roku od 48 sati predati osumnjičenoga sucu istražiocu. Ovaj rok nije u ovom slučaju bio prekoračen. Optuženik je naime bio predan sudu 39 i pol sati poslije, nego je bio policijski pritvoren, jer je tek od časa, kada je prijava stigla na sud, bio njemu na raspoloženje. Ali taj rok znači samo maksimum trajanja policijskoga pritvora, a ne znači, da policija može bezuvjetno osumnjičenoga držati u pritvoru 48 sati. Naprotiv su po prvom stavu § 190. k. p. sve vlasti, koje imaju udjela u kaznenom postupku, dužne nastojati, da se pritvor što više skrati. Prijava, koja se u prilozima sastoji od malo redaka, ako već nije mogla biti predana iste večeri državnomu odvjetništvu ili sudu, mogla je za cijelo biti predana sutradan prije podne. Ali nije ni to bilo učinjeno, iako je državno odvjetništvo zatražilo od policije obavijesti, te mu je ona odgovorla, da u pogledu prijave nije još prošlo 24 sata, misleći možda, da policija nije uopće dužna predati prijavu prije toga roka. Prijava, adresirana na državno odvjetništvo, bila je pak predana tek po podne u 15 sati i to činovniku tamnice, koji nije bio ovlašten, da je primi, a koji ju je pak poslao državnomu odvjetništvu 1. listopada u jutro. Okolnost, da je 30. rujna bila nedjelja i da toga dana po podne nije bilo nikoga u uredu državnoga odvjetništva, ne samo da ne može biti navedena na opravdanje, nego je još više nametala dužnost, da mu prijava bude dostavljena barem u nedjelju u jutro, kada je državni odvjetnik bio u uredu. Osim toga ne može po članu 5. ustava nitko biti pritvoren za kakovu krivicu bez pismenoga razlozima potkrijepljenoga rješenja, koje se mora saopćiti licu, koje se pritvara, ili u času pritvaranja, ili ako to nije moguće, najdalje u roku od 24 sata od časa pritvorenja. Policijski tajnik C., koji je pritvorio optuženika, nije to učinio. Njegova izjava učinjena optuženiku, da ga zatvara, koja u ostalom nije ni zabilježena u zapisniku s njim sastavljenim, ne može da nadomjesti u čalnu 5. ustava zatraženo pismeno i razlozima potkrijepljeno rješenje o krivičnom pritvoru.

S obzirom na to sve navodi prijave, da je tajnik C. protiv ustava i zakona postupao, kada je zatvorio optuženika i držao ga 48 sati u zatvoru, ne mogu se smatrati objektivno neistinitim, iako nije ga držao 48 sati nego 39 i pol sati; a svakako u subjektivnom pravcu treba istaknuti, da bi se, ako je optuženik i pretjerao što u prijavi, moralo u smislu § 104. d) srp. k. z. smatrati, da su gornji nepravilni postupci policajnoga tajnika dali povoda, da se optuženik učini nevinim toga kaznenoga djela, te bi prema naprijed spomenutim okolnostima valjalo te postupke uzeti kao izvinjavajuću okolnost i osloboditi optuženika od svake kazne.

Pod 1.—2.) prvostepene presude bio je optuženik riješen od optužbe zbog prestupljenja po § 104. srp. k. z., koje bi bio time učinio, da je 14. listopada 1923. na stanici državnoga redarstva oklevetao policijskoga komesara C. prilikom zvaničnoga rada i u smotrenju istoga izjavivši, da ga je on, kada je zadnjiput bio službeno pozvan na policiju, uhvatio u predsoblju za prsa. Policijski tajnik C. bijaše naime pozvao optuženika 14. listopada 1923., da ga presluša o tome, da bi bio iznio iz štamparije 200 brojeva zaplijenjenoga lista »Dalmatinskog Hrvata« br. 38. od 13. listopada 1923., u kojem je pod naslovom »Bezakonja šibenske policije« bila štampana prijava protiv C., o kojoj je prije bilo govora. Pri kraju preslušanja pitao je optuženika, da li sve odgovara istini, što je napisano u listu pod naslovom »Bezakonja šibenske policije« u pogledu njegova postupka prema njemu, a optuženik mu je odgovorio, da je sve istina i da dapače nije rekao sve, da nije naime iznio, kako ga je zadnjiput, kada je bio od njega službeno pozvan na policiju, uhvatio u predsoblju za prsa. Policijski tajnik C. bio je naime, kako je gore navedeno, pozvao optuženika 29. rujna 1923. na policiju, da ga presluša u pogledu nagovaranja na krivo svjedočanstvo. Prije nego će biti preslušan, čekao je optuženik u predsoblju i zamolio policijskoga tajnika, koji je tuda prolazio, da ga što brže otpremi, a ovaj izvuče mu ruke iz džepa i upozori ga, da ruke ne drži u džepu, kada s njim govori. Prvostepena presuda rješava optuženika od optužbe, jer da je policijski tajnik C. tražio samo razjašnjenje vrhu prijave, koju je optuženik prikazao, pa da s toga nije bio u vršenju svoje zvanične dužnosti, a da C. nije morao to učiniti, jer je bilo vremena, da se dadu razjašnjenja prilikom sudskoga isljedjivanja, te da se taj korak C. smatra sasvim privatne naravi. Osim toga — veli prvostepena presuda — nema svijesti za vrijedjanje u izvršivanju zvanične dužnosti, jer je dokazano, da je C., ugledavši u predsoblju optuženika sa rukama u džepu, ovome izvukao ruke iz džepa i upozorio ga, da ruke ne drži u džepu, kada s njim govori, pa je po tome optuženik dakako pretjerano prikazao stvar, kao da ga je uhvatio za prsa.

Žalba ništavosti državnoga odvjetništva na osnovu § 281. br. 9 a) k. p. ističe, da je pravno pogrješno mišljenje prvostepenoga suda, da policijski tajnik nije bio u vršenju službe 14. listopada 1923., kada mu je optuženik kazao, da ga je 29. rujna 1923. uhvatio za prsa, a podjedno da se je optuženik ogriješio o prestupljenje po § 104. srp. k. z., sve da policijski tajnik C. nije bio pri zvaničnom radu, kada mu je optuženik dobacio, da ga je uhvatio za prsa, jer bi ga bio u tom slučaju oklevetao u smotrenju zvaničnoga rada time, što je iznio neistinito, da ga je C. u vršenju svoje službe uhvatio za prsa. Nema sumnje, da je policijski tajnik C. bio pri zvaničnom radu, kad je 14. listopada 1923. ispitivao optuženika. Samo kao takov mogao je optuženika pozvati na policiju i preslušati ga. Činjenica pak, da je pri kraju preslušanja stavio optuženiku pitanje o stvari, koja nije bila u vezi s predmetom preslušanja, ticala se lično C-a i on bio za nju već prijavljen, ne može njegovu radnju lišiti zvaničnoga svojstva. Istina je, da C. nije smio u službenom svojstvu u vlastitoj stvari, za koju je već bio prijavljen, ispitivati optuženika, ali zato njegov postupak nije prestao biti zvančan, niti postao privatan. Iz § 104. d) k. z. izlazi jasno, da zvanični rad ostaje takovim, pa makar činovnik pri tome postupa protiv zakona i nenadležno i nepravilno. Takodjer je istina, da je policijski komesar C. bio u vršenju službe, kada se je 29. rujna 1923. sukobio u predsoblju s optuženikom, netom mu se je ovaj u njegovu službenom svojstvu obratio, da ga otpremi. Ali i tom se prilikom policijski tajnik nije pravilno vladao, jer i ako nije uhvatio optuženika za prsa, uhvatio ga je za obje ruke i silom mu ih izvukao iz džepa. Ako je bilo posve neuljudno vladanje optuženikovo, što je držao ruke u džepu, kada je s njim govorio, nije bilo pravilno od policijskoga činovnika, što mu je silom izvukao ruke iz džepa. Ako je dakle njegov istup bio prikazan pretjerano, ipak nije u suštini neistinito, a svakako postoje i tu uslovi drugog stava § 104. srp. k. z., koji brane, da se optuženika osudi.

Valjalo je stoga odbaciti žalbu ništavosti državnog odvjetništva. — Žalba ništavosti optuženika, koja po broju navodi br. 4. i 9. sl. b § 281. k. p., odlikuje se nemarom, kojim je sastavljena i nepoznavanjem zakonskih naredjenja, koja samo po broju navodi. Ne razumije se, koja se razlaganja odnose na jedan, a koja na drugi od prizvanih razloga ništavosti, premda su ta dva razloga po svojoj suštini i po svojim uslovima posve različita; ne razumije se, da li pobija sve ili neke ili samo jedan od osam izrijeka, kojima je optuženik proglašen krivim, a koji se izrijeci opet odnose na sedam raznih novinskih članaka; ne razumije se radi česa se žali, naime radi toga, što nije bio izveden dokaz putem preslušavanja tamburašice, kojim se preslušavanjem bave razlaganja žalbe, a koje nije bilo ni predloženo na usmenom pretresu od 6. travnja 1925., ili radi toga, što nije bio izveden koji drugi dokaz. Žalba se ne zvodi po zakonu kojekakovim neumjesnim anegdotama ni kojekakovim nabačenim općenitim tvrdnjama, koje sa gledšta naredjenja § 281. k. p. niti nemadu smisla. Takova žalba nije žalba ništavosti u smislu zakona.

Izrijeka o troškovima temelji se na 2 st. § 390. k. p.

II. Privatni su tužitelji na glavnoj raspravi 6. travnja 1925. prijavili priziv zbog preblago odmjerene kazne i pitali prepis presude. Niti u času prijave niti poslije dostavljene im presude nisu u roku, navedenom u § 294. k. p., naveli okolnosti, na kojima priziv osnivaju, pa ga se s toga nije moglo uvažiti. — Optuženik je prijavio na glavnom pretresu 6. travnja 1925. samo ništovnu žalbu, te zatražio prepis presude, koji mu je bio dostavljen 4. lipnja 1925., na što je uz ništovnu žalbu izveo i priziv. Taj se priziv ne može uzeti u obzir, pošto nije bio prijavljen u roku od 3 dana poslije proglašenja presude (§§ 284., 294. k. p.). — Kasacijoni sud nije mogao da uvaži izjavu privatnoga tužitelja N. C. od 15. prosinca 1925., jer nije ukinuo napadnutu presudu i nije sudio u samoj stvari, pa se s toga spomenuta izjava odstupa okružnome sudu, da s njome postupa u smislu § 410. k. p. (§ 530. k. z.).

Društvene vjesti.

Za Kongres pravnika Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, kojega će glavna skupština o. g. početi u Ljubljani dne 9. rujna (četvrtak) a trajat će do 12. IX. (nedjelja), odobrio je ministar saobraćaja popust od 75 posto za vožnju željeznicom, dakle kao i lani. Dotično riješenje Generalne direkcije državnih željeznica veli: »Učesnici ovoga Kongresa kupit će pri polasku

polovinu karte, koja će im važiti i za povratak, ako uverenjem priredjivačkoga odbora dokažu, da su bili na istom. Povlastica važi od 5. do 20. septembra o. g. za sve brze, putničke i mešovite vozove, izuzev S. O. E.«

Redovite cijene za vožnju od Zagreba do Ljubljane jesu: za brzi vlak I. r. Din 194.—, II. r. Din 145.50, III. r. Din 97.—; za putnički vlak I. r. Din 145.50, II. r. Din 97.—, III. r. Din 48.50. Od tih cijena plaćaju učesnici Kongresa samo polovicu, a ako se uvaži, da ta polovična karta vrijedi ujedno i za povratak, znači, da plaćaju faktično četvrtinu vozne karte.

Iz Zagreba polazi put Ljubljane sa glavnoga kolodvora dnevno više vlakova.

U jutro rano u	5·40	polazi	putnički voz,	koji	stiže	u	Ljubljanu	u	9·57
„	7·55	„	brzi	„	„	„	„	„	11·06
„	9·20	„	putnički	„	„	„	„	„	13·53
„	12·50	„	„	„	„	„	„	„	18·03
„	16·20	„	„	„	„	„	„	„	21·46
„	17·50	„	brzi	„	„	„	„	„	21·—
„	22·—	„	putnički	„	„	„	„	„	3·25

Iz Ljubljane polaze put Zagreba brzi u 9 i 17.15, a putnički u 5.26, 12.14, 17.45, 21.20 i 23.10.

Posebnog vlaka iz Zagreba i bližjih mjesta neće biti jer se odavle javilo razmjerno malo učesnika, jer je Ljubljana blizu i jer polazi tamo i onako dnevno dosta vlakova. Prispiju li učesnici na vrijeme na kolodvor, moći će se u zadnji čas od prometnog ureda kolodvora lako ishoditi posebne vagone.

Svim onima, koji su se javili Pravničkome društvu do 20. o. mj. (kolovoza) i zamolili da im se rezervira soba, bit će ova osjegurana, ali počevši od četvrtka (9. IX.) prije podne. Tko želi da mu bude soba već dan prije, za naime srijedu (8. IX.) navečer, rezervirana, neka to posebno javi Stalnome odboru Kongresa Pravnika u Ljubljanu, na adresu Dra. Rudolfa Sajovica, suca (sodnika) i tajnika Društva »Pravnik«. Dnevna cijena po sobi odnosno po osobi u hotelima bit će Din 30—40, u privatnim stanovima Din 25—30, a nešto gostiju bit će razmješteno i po kolegijima: Akademski kolegij i Oraženov dom, gdje ima soba sa dvim posteljama. Tu će se plaćati minimalna naknada, najviše Din 10.— po osobi na dan. Bude li potrebno, bit će uredjene i zajedničke spavaone, a izgleda da će biti potrebno, jer se, napose iz Srbije, javio vrlo velik broj učesnika, a onih dana bit će i radi ljubljanskog zbora tamo mnogo gostiju, dok Ljubljana ima, doduše, dobrih, ali malobrojnih hotela.

Dne 20. o. mj. šalje zagrebačko društvo priredjivačkome odboru u Ljubljanu popis do tog roka prijavljenih članova. Za njih, u koliko su zatražili, šalje ono, dakako, i prijavu za rezerviranje konačišta. Zagrebačko »Pravničko društvo« primat će i dalje prijave za Kongres sve dotle dok bude imalo raspoloživih legitimacija, ali poslije 20. IX. neće više primati prjave za rezervranje sobe. Tko bi tek poslije 20. o. m. zaželio, da mu se rezervira soba, neka se obrati izravno priredjivačkome odboru u Ljubljanu, i ovaj će po mogućnosti želji udovoljiti. Isto tako ne mogu se garantirati ni ostale pogodnosti (kao mjesto kod kazal. predstave, banket i t. d.) onima, koji se prekasno (poslije 20. VIII.) prijave.

Legitimacije zajedno s nacrtom referata (vidi rubriku »Literatura« u ovome broju!) primit će članovi još tijekom ovoga mjeseca. Zato neka nitko prerano ne urgira. Tek onaj, koji ne bi primio najkasnije do 31. o. mj., neka urgira kod tajništva našega društva (u koliko se ,dakako, kod tajništva bio i prijavio, udovoljivši svim uvjetima).

Naučni i zabavni program Kongresa priopćili smo uglavnome već u prijašnjim brojevima. Izlet na Bled, koji je zasnovan paralelno s izletom u Maribor za zadnji dan Kongresa, nedjelju dne 12. IX., ovisjet će u glavnome o lijepome vremenu.

Kompletna godišta »Mjesečnika«, počevši od njegova izlaženja (g. 1875.) pa sve do god. 1918., prodaje jedan društveni član, koji ima duplikat, pa mu je jedna serija suvišna. Godišta 1875—1908 su vezana, ostala nevezana. Manjka zasada jedno jedino godište (1906) i dva broja (8. i 9.) iz g. 1910. ali se nadamo do zaključka lista te brojeve od nekih kolega dobaviti, tako da bi zbirka bila doista potpuna. Adresu člana obznanjuje na zahtjev tajništvo našega društva.

Umro je Dr. Ivan Karković, kr. sudbeni pristav I. razreda u Zagrebu, u 38. godini života. Bio je vrijedan drug, a kao sudac već dosadanjim svojim radom obećavao je mnogo. Slava mu i pokoj vječni!

Literatura.

Osnutki referatov i koreferatov za II. Kongres pravnikov kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev v Ljubljani v dneh od 9. do 11. septembra 1926. Izdao stalni odbor Kongresa. — Ovu knjižicu primit će besplatno svaki učesnik Kongresa zajedno sa legitimacijom. Ona će mu služiti kao dobra priprava za Kongres, jer su u njoj otisnuti kratki izvadci iz referata, što će ih pojedini referenti održati na Kongresu, zajedno s njihovim predlozima za rezoluciju. Već ovaj kratki resumé referata predskazuje, kako će zanimljiv i aktuelan biti ovaj Kongres. U lipanjskom broju »Mjesečnika« obznanili smo naslove poiedinih temata i imena referenata, ali jer se u zadnje vrijeme u potonjem pogledu dogodše neke male promjene, priopćit ćemo sve to ponovno ovdje, i to onim redom, kako su u ovoj knjižici nanizani resuméi pojedinih referata.

Izjednačenje bračnih prava u Kraljevini. — Rereferent Dr. Rado Kušej, univ. prof. u Ljubljani; koreferenti: Aleksander T. Andrijević, sudija apelacionog suda u Skoplju, Dr. Bertold Eisner, senatski predsjednik vrhovnog suda u Sarajevu i Dr. Edo Lovrić, univ. prof. u Zagrebu.

Pitanje valorizacije. — Referent Dr. Edward Pajnič, savjetnik višeg zemaljskog suda u Ljubljani; koreferenti: Dr. Velimir Bajkić, vanredni prof. na univerzitetu u Beogradu i Dr. Josip Mudrovčić, septemvir u m. iz Zagreba.

Pitanje notariata. — Referent Dr. Ivan Grašič, notar u Kranjskoj Gori; koreferenti: Dr. Gjorgje Jane, sudija apelacionog suda u Skoplju u penz.

Naknada štete za nepravedno odredjeni pritvor i istražni zatvor. — Referent Dr. Josip Šilović, red. sveuč. prof. u Zagrebu; koreferenti: Dr. Metod Dolenc, red. sveuč. prof. u Ljubljani i Dr. Josip Vesel, advokatski konc. u Sarajevu.

Pravni značaj i tehnika naših financijalnih zakona. — Referent Dr. Kosta Kumanudi, ministar na r., narodni poslanik i univ. prof. u Beogradu; koreferenti: Dr. Vidan O. Blagojević, advokat u Beogradu i Dr. Ladislav Polić, narodni poslanik, univ. prof. u Zagrebu i predsjednik Pravničkoga društva u Zagrebu.

Pitanje državljanstva. — Referent Dr. Ladislav Polić; koreferenti: Dr. Ivan Subotić, sekretar u ministarstvu inostranih djela u Beogradu i Dr. Ivan Vodopivec, veliki župan u m. u Ljubljani.

Reorganizacija upravnoga sudovanja. — Referent Dr. Štefan Sagadin, državni savjetnik u Beogradu; koreferenti- Jovan V. Stefanović, sudija upravnoga suda u Zagrebu i Dr. Henrik Steska, savjetnik upravnoga suda u Celju.

Zakon o štampi. Pored nedavno objelodanjenog komentara Dra. Muhe novome zakonu o štampi izašao je eto i komentar Dra. Lava Hönigsberga kao prvi svezak novo osnovane »Zbirke zakona Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca«, koju uredjuje univ. prof. Dr. Milorad Stražnicky. Nazori Dra. Hönigsberga o novome zakonu o štampi poznati su našim članovima već iz njegova predavanja u Pravničkom društvu, koje je predavanje otisnuto i u 1. broju »Mjesečnika« o. g. Ti su nazori u ovoj knjizi još opširnije i temeljitije razradjeni, tako da će Hönigsbergov komentar postati korisna i potrebna pomoć svim onima, koji dolaze u priliku da se praktički bave sa zakonom o štampi. Knjiga (sa 160 stranica oktav formata) naručuje se kod Bibliografskog zavoda d. d. u Zagrebu, Gundulićeva ul. 20, a dobiva se i u svim većim knjižarama. Potanji prikaz kako Hönigsbergove tako i ujedno Muhine knjige dat ćemo u jednome od slijedećih brojeva.

Pravosodsko klevevške in boštanjske graščine od konca 17. do začetka 19. stoletja (La cour de justice populaire auprés des seigneurs de Klevevž et Boštanj depuis la fin du XVIIe jusqu'au commencement du XIXe siécle.) Ljubljana 1926., Založila juridična fakulteta. — Ovo je otisak rasprave, koja je izašla u Zborniku znanstvenih razprav V., a napisao ju je jedan od najplodnijih i najneumornijih naših pravnih pisaca univerzitetski profesor u Ljubljani Dr. Metod Dolenc. Ovom raspravom nastavlja autor svoje već prije započeto i u raznim časopisima već obradjeno istraživanje izvora za proučavanje slovenskoga običajnoga prava u prošlosti. Pisac prikazuje pučke sudove u Dolenjskome, koji su sudovali sve do godine 1807. Nabraja mnogo novih dokaza, da se pred tim sudovima raspravljali takodjer sporovi plemića i crkve.

Današnje kondikcije. — Napisao Dr. Stanko Lapajne, univ. prof. u Ljubljani. Založila juridična fakulteta. Posebni otisak iz Zbornika znanstvenih rasprav. V. — Condictiones rimskoga prava (indebiti, ob causam finitam, datam non secutam, turpem, injustam etc.) nalaze se više manje u svim zakonicima kojima je kao podloga služilo rimsko pravo. One dolaze pod raznim imenima, a uvrštene ne u jedno poglavlje sistematski, već razbacane po raznim poglavljima. U većini gradjanskih zakonika, koji su na snazi u Jugoslaviji, one nemaju uopće nikakvo ime. Budući da je unificiranju o. g. z. kod nas uzet kao temelj stari austrijski zakon, uzete su iz ovoga u osnovu jedinstvenog zakonika i kondikcije staroga austrijskoga prava. Moderni pak neki zakoni (Njemačka i Švicarska) stvorili su za kondikcije nov pojam i otvorili za njih posebna poglavlja. Oni stare rimske »condictiones« ne zovu više tim imenom, već »tužbom iz neopravdanog obogaćenja«. Autor ove rasprave zabacuje te nazore modernih stranih zakona i preporučuje našemu zakonodavcu neka ostane kod naših starih kondikcijskih zahtjeva popunivši ih tek s nekim normama iz modernih zakona.

Akcionarska društva i pravo nadzora ministarstva trgovine i industrije. Akcionarska društva i § 280. krivičnog zakona. — O obim temama predavao je Dr. Velimir Bajkić, vanredni profesor na univerzitetu u Beogradu, u Udruženju pravnika u Beogradu 11. i 18. juna o. g. pa je to predavanje zajedno s diskusijom otštampano u posebnoj knjizi, koja obuhvaća 78 stranica. — Autor se obara na srbijanski zakon o akcionarskim društvima, nazivajući ga rdjavim, i podvrgava kritici njegovu primjenu po današnjoj vladi, napose po ministru trgovine. Plaidira za potpunu nezavisnost dioničarskih društava od političke vlasti. Za njih neka bude nadležna jedino sudska vlast. Zagovara normativni sistem, dok za koncesioni sistem dokazuje da je bankrotirao i preostao samo još u reakcionarnim državama. Ministar trgovine — osim prava nadzora — nema po mišljenju dr. Bajkića, nikakvih pravnih sredstava protiv organa akcionarskih društava, kad konstatuje da njihov rad nije u saglasnosti sa zakonom i statutima. Njih imaju: zbor akcionara, upravni odbor i akcionari sa kvalifikovanom većinom. Kako je u diskusiji izbilo i protivnih nazora, s kojima kasnije Dr. Bajkić polemizuje, i kako je njegov način razlaganja temperamentan i stilistički dotjeran, čitava knjiga izlazi vrlo zanimljivom.

Das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch im Lichte der Lehren Kants. Von Dr. Ernst Swoboda, Universitöts-Professor und Oberlandesgerichtsrat in Graz Ulr. Mosers Buchhandlung (J. Meyerhofer). Graz, Broschiert ö. Sch. 28.—, geb. ö. Sch. 33.—.

Pisac nastoji prikazati utjecaj filozofa Kanta na austrijski gradjanski zakonik. On misli, da je taj utjecaj čak jači, nego li onaj na njemački gradjanski zakonik, budući da je potonji bio tek posredan, dok je utjecaj Kantove filozofije na austr. gradj. zakonik neposredan. Zato on taj zakonik smatra i najnjemačkijim zakonom svijeta, budući da je i filozofija velikog mudraca iz Königsberga najčišći izraz njemačkoga bića. Nadovezujući na radnju Landsberga dokazuje pisac da su i sastavljači austr. o. g. z., a na čelu im Zeiller, stvarajući taj zakon, pošli tragovima Kanta.

De la distinction entre combattants et non combattants et du principe de la legitimité de la guerre aerienne. Par Vladimir Pappafava, Batonnier de l'ordre des avocats de Zara (Dalmatie). Extrait de la Revue juridique internationale de la Locomotion aérienne. Paris 1925. — Ni nakon što smo izgubili Zadar, ne propušta g. Pappafava, odličan zadarski advokat i poznati pravnik, da šalje Pravničkome društvu svaku od svojih brojnih publikacija. Tako je učinio i s ovom. Mi mu i ovim putem zahvaljujemo.

TISKARA „MERKANTILE“ (GJ. JUTRIŠA I DRUGOVI), ZAGREB.